

2019 • XXVI. évf.

XV. különszám

FOLKMAĞAZIN

Olsvai Imre és a népzenei mozgalom

Szerkesztette: Vavrinecz András

Olsvai Imre és a népzenei mozgalom

Szerkesztette: Vavrinecz András

Rácz Ilona, Olsvai Imre, Kodály Zoltán és Járdányi Pál 1959-ben.

Címlap: Olsvai Imre – Kecskemét, 1974. december

Hátsó borító: Olsvai Imre az MTA Népzene kutató Csoport szobájában – Fotó: Jávori Béla

Az ismeretlen fotósoktól származó képek Olsvai Imre hagyatékából származnak.

Külön köszönet Szökéné Károlyi Annamáriának, aki rendelkezésünkre bocsátotta az Olsvai Imre születésnapjára tervezett kötet anyagát. Ugyancsak nagyon köszönjük Csikvár Gábor, Farkas Tünde (KÓTA), Szalay Olga és Vavrinecz Veronika segítségét.

folkMAGazin • 2019 – XXVI. évfolyam – Tizenötödik különszám • Kiadja a Táncház Alapítvány • Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János • Felelős szerkesztő: Grozdits Károly • Tervező-szerkesztő: Berán István • Munkatársak: Bede Judit, Gósi Anett
Cím: Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6. • Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153 • Tel./fax: (36.1) 214-3521 • Honlap: www.folkmagazin.hu
Ára: 1.200,- Ft • Előfizetőknek: 600,- Ft • Megrendelhető a szerkesztőség címén vagy a honlapon keresztül • Porszinter Nyomda, tel.: 1/388-7632
ISSN - 1218 - 912X • Bankszámlaszám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary Táncház Alapítvány B.I.C. OTPVHUHB HU55 11701004-20171625-0000000
A folkMAGazin kiadását a Nemzeti Kulturális Alap Népművészet Kollégiuma támogatja
Jelen kiadványunk szakmai partnere a Hagyományok Háza

Ajánlás

1977-ben a Mákvirág együttes újdonsült (és zöldfülű) fúvósaként az Érdi Bukovinai Székely Népdalkör egyik műsorszámát kísértem dudán. Utána Olsvai Imre – az én nemzedékemnek Imre bácsi – egy keze ügyébe kerülő szalvétára lekottázta nekem, hogy a dudatömlő észnélküli nyomogatása helyett hogyan lehet a hangszeremen zenei eszközökkel ritmizálni. Azt hiszem, akkori bátorító iránymutatásának egyenes következménye, hogy csaknem húsz évvel később a nyíregyházi főiskola levelezős diákjaiként társaimmal egy egész éjszakát végigénekelünk kizárólag somogyi dalokkal, Imre bácsi nagy öröme és megelégedésére.

Olsvai Imre azon kevés személyiségek egyike volt, aki tudósi mivolta mellett ezer szállal kötődött a népzenei mozgalom ágazataihoz, legyen szó népdalkörökről, citerazenekarokról, vagy a táncházakban szárnyaikat bontogató zenészekről, szólistákról. Kodály Zoltán tanítványaként személyes hidat, eleven folytonosságot jelentett a Mester és a később születettek között.

Népzeneészek generációit tanította „az Intézet” és mások által rendezett tanfolyamokon, a legkülönbözőbb népzenei táborokban, oktatási intézményekben, valamint – a ZTI kereteiben végzett kutatómunkáját gyakran félretéve – sosem sajnálta az időt, hogy népzenei versenyeken, minősítéseken féltő szeretettel zsűrizzen. Hogy mást ne

mondjak, kezdettől ott volt a Táncháztalálkozó lemez-pályázatok, vagy a Népművészet Ifjú Mestere-pályázatok elbírálói között, de említhetem részvételét a Magyar Televízió 1990-es, első népzenei versenyének zsűrijében is. Ugyanígy konferenciákon, találkozókön gyakran tartott a népzenei mozgalmat érintő, aktuális kérdésekről előadásokat, amelyekből terepgyakorlata, az adatközlőkhöz való viszonyulása, a népzenei jelenségek kontextusba helyezése perspektívát adott hallgatóságának.

Se szeri, se száma azoknak a helyi érdekeltségű kiadványoknak, amelyeknél Olsvai Imre mentori, s ezzel a magas minőséget is garantáló közreműködést vállalt. Utolsó nagy munkája a Magyar Népzenei Antológia DVD-ROM dunántúli anyaga volt.

Szerény megítélésem szerint Olsvai Imre jelentősége, hatása a népzenei mozgalomra ahhoz mérhető, amilyen hatást Martin György gyakorolt a táncház- és néptáncmozgalomra.

Vavrincz András szerkesztőtársammal együtt szeretettel ajánljuk olvasóink figyelmébe kiadványunkat! Ezzel egy keveset törleszteni igyekszünk mindannyiunk adósságából, amellyel az európai szintű tudós és a tudását mindig önzetlenül átadó kedves ember, Olsvai Imre emlékének tartozunk.

Berán István

Köszöntő

Kedves Imre, tisztelt Ünneplő Közönség!

Merész dologra vállalkozom, be akarom mutatni az én szemszögömből régi barátomat, Imrét.

Ez a barátság – olyan nehéz kimondani – ötvenéves, vagy talán negyvenkilenc.

Köszönhetjük a szép emlékű Muharay Elemér bácsinak, aki az akkori Népművészeti Intézet Néprajzi Osztályát vezette és összetaborozta a zeneakadémisták és az egyetemi hallgatók közül mindazokat, akik valamit akartak a népművészettel.

Akiknek tetszett a tánc, az ének, a zene, akik úgy érezték, hogy van föladatuk ennek az örökségnek a megmentésében.

Azt bízta ránk, hogy járjuk az országot, ahol valahol egy úgynevezett kultúrverseny volt, vagy fesztivál, vagy valahol bemutatkozott énekes vagy táncos, menjünk, nézzük meg, mi van ott. Mikor megjöttünk, elmondtuk mi van ott, hogy mit hallottunk, láttunk ott, fölfedeztük a táncsoportokat, a jó énekeseket, jó zenészeket. Valamint becsöppentünk, mintha zsűritagoknak is tekintettek volna minket, s akkor mindig kérdezték a véleményünket.

S tulajdonképpen így indult meg bizonyos irányban ez a nehezen jellemezhető sokoldalú életút.

Ő nem csak szakértőként gyűjtött, és fedezett föl énekeseket. Meghallgatta, alapos fölvételeket készített. Abban az időben ritka volt még a magnetofon – az is vagy húsz kiló volt –, amit cipelt, majd lejegyezte a dalokat.

A műsorokon bírált. Elmondta, mi szép, mi rossz, hogy javítsák ki.

Emlékezetesek, amikor zsűritagokként ültettek be minket egy fesztiválra vagy kultúrversenyre, s akkor minden megmozdulásról – színjátékok is voltak –, táncról, énekkarról, szóló énekekről, zenéről el kellett mondani a véleményünket.

Ott ültünk az első sorban, úgy tetszett, mintha Imre barátunk végig aludna. Csak mikor rákerült a sor, utoljára

ő szólalt meg, elővette a füzetét, amibe különböző színű ceruzával vagy tintával föl volt jegyezve minden.

Mindenre emlékezett: hogy itt rosszul intonált, itt egy rossz dallamot választott, ezt másképpen kellene stb.

Bírálatot mondott, de úgy mondott bírálatot hogy segített, hogy abba az irányba haladjanak, amit jónak talált tudományos munkássága alapján. Ő látta – hogy úgy mondjam – az egész mezőnyt.

Ő tovább akarta adni azt az élményt, amit mi kaptunk akkor, a nehéz időkben. Az ország minden részét akkor bejárta, hogy az a szépség, ami minket megejtett, ami erre a pályára, hivatásra kényszerített, abban az élményben más is részesüljön.

Tudós ember volt, gyűjtő volt, gyűjtőket biztatott, vezetett az útra. Elmondhatatlan, hogy hány ember köszönheti találkozását a széppel, a hagyománnyal.

Őnélküle ez a népművészeti mozgalom, aminek végső célja mindig is az marad, hogy az egész magyar kultúrát átjárja és megújítsa, gyengébb lenne. E mozgalom célja, hogy ennek a népnek ne két kultúrája legyen: egy európai ott fönny a magasban néhány vájtfülünek, és a nép kultúrája valahol a feledésben lassan elsüllyedve.

Nem írta be a nevét a híres zeneszerzők közé. Sokkal alázatosabban szolgálta ennek a népnek a megújulási törekvéseit, ezt a mindannyiunk számára olyan sokat jelentő hagyomány megmentését.

Most ezen a kis ünnepségen, ami itt felhangzik, ami mögött kitarul az a sokezer fiatal ma is megmozgató, a hagyományunkat megtisztító mozgalom, ez mind az ő életművének a része.

Elképzelhetetlen nélküle ez a kultúra, a mi kultúránk, ennek a megújulása. Ezt alázatosan, nevét mindig háttérben tartva szolgálta, szinte karrierjét is feláldozva.

Mi is, kortársai – mert hiszen egyidősek vagyunk – az ő csendes megjegyzéseiből éles fölismeréseiből sokat tanultunk.

Mindnyájunk nevében köszönjük!

Andrásfalvy Bertalan

Elhangzott az Olsvai Imre népzene kutató 70. születésnapja alkalmából rendezett konferencián. (Kaposvár, 2001. március 30.)

Vavrinecz (Olsvai) Imre gyermekkorában.

Gyűjtőtárs a kezdeti időkben.

*Id. és ifj. Kapoli Antal, a Népművészet Mesterei között az ifjú Vavrinecz (Olsvai) Imre.
Vásárosbéc-Dióspuszta (Somogy m.) – Fotó: Borszéki Béla György*

Olsvai Imréről a kortárs-barát szemével

Az 1950-es évek derekán az akkori Népművészeti Intézet néprajzi osztályán gyakran feltűnt egy magas, mackós, dörmögős hangú fiatalember. Ő volt „a kis Vavrincez”, alias Olsvai Imre, az akkor már elismert zeneszerző és kar-nagy, Vavrincez Béla öccse.

Ezidőtájt hallottam férjemtől, Vass Lajostól is, hogy „új csillag” ez a fiú a hazai népzene kutatásban. Minthogy Olsvai Imre a Zeneművészeti Főiskolán zenetudományi és zeneszerzés szakon is végzett, a népzene terén új teret talált. Kiváló elemzései jelentek meg a Bartók- és Kodály-művek népi, népzenei gyökereiről.

Szorosabb kapcsolat közte és Vass Lajos között a *Rö-pülj, páva!* népzenei verseny idején szövődött, amikor Imre népdalelemzései és a szükséges, időszerű népdal-mozgalmi elképzeléseik a „pávakörökről” nagyban egyeztek kettőjük megbeszélésein. Ezeknek időnként fültanúja és tanonca is lehettem saját lakásunkban.

Emberi nagyságát és elhivatottságát akkor ismertem meg közelebbről, amikor az öt évvel ezelőtt megalakult Vass Lajos Népzenei Szövetség elnöki tisztségét lelkesen elvállalta.

Nem volt az a fárasztó, hosszú út határon belül és kívül, ahová ne ment volna el. A hosszú műsorokat sajátos, sok szempontra kitérő jegyzetekkel látta el. Egyéni módszere: a sokfajta színes ceruzával használt jelek, rövidítések némi misztikusságot is adtak a körülötte lévő laikusoknak. Néha műsor közben riadtan néztem, hogy időnként leereszkednek a szempillái. Aggódtam: vajon emlékszik-e mindenre? Kivált, amikor nem éppen „klasszikus” népdalokat énekeltek, vagy az előadásmódra fel kellett hívni a figyelmet. Imrénk mint zsűritag felélénkült és mindenre emlékezően, szakszerűen, őszintén (de soha nem bántóan!) ezeket is „helyre tette”. Mindenhol tisztelték, a tudását elismerték és a tanácsait a mai napig is gyakran kérik.

Míg Imre a világ egyik legkomolyabb, sőt néha morcos zsűritagja, a szakmai kérdésekben heves vitázó, addig baráti társaságban felenged, érti a tréfát, sőt az ugratást is. Az utazásokon gyűjtési történeteivel gyakran vidámította a társaságot. Lehet-e nem tisztelni és szeretni ezt a nagy tudású, de máig is kamaszosan mackós hetvenéves barátot?

Isten éltesen még sokáig, Imike!

Kaposi Edit (2002)

Nyerges József és Orsós József egy citerán játszik – Szentábrahám (Somogy m.), 1959. január

Diópuszta, 1951. - Patkó betyár egykori hosszifurugláján

Az 1000. gyűjtés dokumentuma – Patkó Pista somogyi betyár „hosszifurugláján” játszik Vavrinecz (Olsvai) Imre. Vásárosbéc-Diópuszta (Somogy m.), 1951. március 31. Fotó: Kapoli Rozi

Olsvai Imre és Vargyas Lajos – Pozsony, Szlovákia, 1963. október 25. Fotó: Sárosi Bálint

Olsvai Imre az amatőr művészeti mozgalomban

Olsvai Imre elismert tudományos munkássága mellett mindig is szívügyének tekintette az amatőr művészeti mozgalom zenei ágának segítségét. Életkortól és nemzeti-ségi hovatartozástól függetlenül kísérte figyelemmel annak fejlődését. A teljesség igénye nélkül érdemeit szeretném ismertetni.

A gyermekek találkozóitól a kórusfesztiválokig széles skálán vett részt az ország különböző rendezvényein. Sajátos, közismert módszerével – szükség szerint – de mindig szeretettel bírált, dicsért. Nemegyszer szólisták és csoportok az előző találkozó tapasztalatainak hasznosítása után legközelebb már szép elismerésben részesülhettek.

Ott találtuk őt az 1970-es években induló berettyóújfalui népzenei táborokban, később pedig már az Országos Népzenei Fesztiválok bírálóbizottságában. Fáradhatatlanul kísérte figyelemmel egy-egy gyermek, illetve zenekar szakmai-művészi színvonalának fejlődését.

Aktívan működött közre az Országos Népi-játék és Gyermektánc-fesztiválok, az Országos Úttörő Nemzetisé-

gi Fesztiválok, valamint az e témakörökben benyújtott pályázatok zsűrijében.

A „Népművészet Ifjú Mesterei” pályázat értékelésekor az énekesek, zenészek, táncosok életre szóló útravalót kaptak tőle. Többen közülük sikeres művészi pályát futottak be.

Az 1974-ben megjelent „Sokszínű hagyományunkból” című, ötnyelvű, kétkötetes nemzetiségi kiadvány szerkesztésében és az eredeti zenei összeállításban kifejtett munkásságával tűnt ki. Az első kötetben a hazai négy (délszláv: Lakócsa; német: Hajós; román: Elek; szlovák: Maglód) nemzetiségnek egy-egy faluból gyűjtött népzenején keresztül történő bemutatása különleges koncentrációt és utánajárást igényelt. Ezt az igen nehéz feladatot jól oldotta meg. Az összeállítás egyik erénye, hogy mindegyik nemzetiség anyaga a lehetőséghez képest gazdag formai változatosságot mutat. Mindez sokban hozzájárult a kiadvány sikeréhez.

Keszler Mária (2002)

A Vavrincz-testvérek:

Vavrincz Ágnes (1924), Vavrincz Béla (1925), Vavrincz (Olsvai) Imre (1931), Vavrincz Veronika (1933)

Gyűjtés közben Kerényi Györggyel.

Adatközlők társaságában (1952.)

Olsvai Imre és Vargyas Lajos – Nyitra, Szlovákia, 1963. október 25. Fotó: Sárosi Bálint

„Annyi áldás szálljon...”

Olsvai Imre köszöntése

*„Én kis cinke vagyok, nagyot nem szólhatok,
Mégis szólok egyet rebegős nyelvemmel:
Királyné asszonyom, királyné pálcája,
Szálljon erre házra az Isten áldása,
Szívemből kívánom!”*

A nyolcvanéves népzenekutatónak és zeneszerzőnek szól most a fenti, ódon hangulatú békési köszöntő, az egykori zeneakadémiai diáktárstól. Olsvai Imrének, az MTA Zenetudományi Intézet nyugalmazott tudományos munkatársának, aki megkerülhetetlen alakja az utóbbi évtizedek hazai népzenei életének, mind a népzene tudomány, mind a zenei közművelődés területén. Egész munkássága azt a tudós kutatót példázza, aki képes magas szintű ismereteit a gyakorlatban másokkal is megosztani, írásban és szóban egyaránt, mindannyiunk lelki épülésére.

Felmenőitől örökölt kiváló zenei tehetsége kezdettől fogva elhivatottá tette a zenei pályára. Már középiskolás korában gyűjtötte a népdalokat. Járt az Ormánságban és a Sárközben. Mélyreható élményei nyomán döntött úgy, hogy Bartók és Kodály útjára lépve maga is a magyar népdal ügyének szenteli az életét. A Zeneakadémián 1949-ben kezdte meg tanulmányait, karvezetés és zeneszerzés szakon. Ekkor teljesült régi vágya: Kodály Zoltánnál tanulhatta népzeneét.

A Mester, megismerve addigi gyűjtéseit, felfigyelt rá, több ízben behívta magához a Magyar Tudományos Akadémiára, rendszeresen adott neki gyűjtői feladatokat. Imre ott megismerhette az addig összegyűjtött dalanyag rendkívüli gazdagságát és annak rendezési elveit.

Nagy fordulatot jelentett életében a Népzene Főtanterv megalkotása a Zeneakadémián. Itt, Kodály vezetésével öt évig, 1951-től 56-ig részese lehetett annak a tudományos képzésnek, amely egyedülálló a Zeneakadémia egész történetében. Imre maga így emlékezett ezekre az órákra: „A tanszaki években nemcsak a szűkebb szakmában mélyedtünk el jóval alaposabban, mint a korábbi két esztendő nagy létszámú »ömlesztett« kötelezőtárgyi népzeneóráin, hanem emberileg is rendkívül sokat tanultunk, s nyertünk Mesterünk-től...”.

Ekkor már a Néprajzi Múzeum, a Népművészeti Intézet Néprajzi Osztálya és az MTA Népzenekutató Csoportja is külső munkatársként foglalkoztatta.

Ifjúságának „rügyfakasztó tavasza” – ahogyan egyik későbbi tanulmányában fogalmazott – „érlelő nyárba fordult”, amikor zeneakadémiai tanulmányai befejeztével 1958-ban a Népzenekutató Csoportban belső munkatárs lett, majd az MTA Zenetudományi Intézet Népzenei Osztályának tudományos munkatársa.

Ettől kezdve résztvevője a hatalmas gyűjtő- és rendszerező, feldolgozó, nagy áttekintő képességet igénylő munkának, amelynek eredményeként megjelenhettek a korszakos jelentőségű *A Magyar Népzene Tára* sorozat kötetei. A VI. és VII., *Népdaltípusok* kötetének Járdányi Pál halálát követően önálló szerkesztője. Főmunkatársa a IX. és X. kötetnek, sőt a kiadás előtt álló XI-XII. kötetnek is. Vargyas Lajos a VI. kötet előszavában így nyilatkozik Olsvairól: „Az ő személyében olyan gondozót kapott sorozatunk, aki örökölte a nagyok ügyszeretetét, szenvedélyes érdeklődését a legkisebb részletek iránt is, egyúttal a teljességnek és pontosságának olyan igényét, amivel kiállhat mindkét nagy tanító szigorú ellenőrző tekintete elé.”. A Magyar Népzene Tára kritikai forráskiadás közreadási elveinek továbbfejlesztése is az ő nevéhez fűződik a típusalkotás, a forrásértékelés, a lejegyzés és a dallamközlés területén.

Olsvai Imre társszerzője volt olyan népzene tudományi alapműveknek, mint például *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai*; *Járdányi Pál népzenei munkásságának utolsó szakasza*. Munkatársa volt többek között Járdányi Pál: *Magyar népdaltípusok*, Ortutay Gyula: *A Magyar folklór*, Erdélyi Zsuzsanna: *Hegyet hágék, lőtőt lépék*, Pevsár Ferenc: *A juhait kereső pásztor. Fejér megyei néptáncok* című köteteknek. Személye jellemzően összekapcsolódik olyan kutatásokkal, melyek egy dunántúli község vagy egy énekes személyiség dalanyagának teljes, azaz monografikus feldolgozásával, valamint a népdalok variáns- és időbeli változásának vizsgálatával és a stíluskutatással foglalkoznak. Ő találta meg a „páva-dallam” Kodály által

*Kodály születésnapjára 1952 decemberében a Zeneakadémia XV-ös termében.
Vavrinecz (Olsvai) Imre Kodály Zoltán b-moll Epigrammájának általa írt feldolgozását játssza.*

annyira keresett egyik élő változatát Nemespátrón 1962-ben, „Fújnak a föllegek...” kezdetű különleges, régies szöveggel, melynek jelentőségét, a páva-dallamcsalád alapvető voltát és széles rokonságát a magyar, a szomszéd-, valamint rokonnépi népzében kikutatta, feltérképezte, és munkáiban a tudományos közvélemény elé tárta. Kutatói látókörét egyiptomi és kubai tanulmányútjai tágították.

Gyűjtőútjai során mintegy kétszáz magyarországi, felvidéki, erdélyi és délvidéki helyszínről körülbelül ezeröttszáz dallamtípusnak mintegy hétezer változatát gyűjtötte össze, és mintegy ötven népi hangszernek, hangszercsoportnak méretét, hangolását, felépítését rögzítette írásban, rajzban, illetve fotón. A hazai kisebbségek körében mintegy félezer horvát, szlovák, német, román, jiddis és cigány dallamot gyűjtött.

Számos tanulmánya jelent meg itthoni és külföldi szaklapokban, felsorolni is nehéz volna mindet. Csak néhányat említünk példaképpen, a szerző sokoldalúságának

érzékeltetésére: *Magyar népzenei rendezőmunka 1975-ig; A Psalmus Hungaricustól a Brácsaversenyig; Egy Kodály-Bartók-i témátípus és népi gyökerei; Kodály Zoltán és más népek zenéje; Alföldi hatások Bartók műveiben.*

Se szeri, se száma olyan fontos írásainak, melyek pedagógiai, táncművészeti, ének-zenei, honismereti lapokban jelentek meg. Például: *Népzene és néptánc a hagyományban és a színpadon; Somogyi népdal-értől a világ zeneóceánjáig; Gondolatok szabadság-dallamunkról; A dél-dunántúli dallamdialektus; Hagyományápolás és népdalkör; Hogyan gyűjtsünk népzeneét 1980 táján?; A dél-dunántúli népzene gyűjtés lehetőségei és feladatai; Népzenei hagyomány és feldolgozás.* Gyűjtött anyagából népszerűsítő népdalkötetek jelentek meg. Zeneszerzői munkáiban is – melyekért több díjat kapott – központi szerepe van a népzenenek, elsősorban szűkebb hazája, a Dél-Dunántúl dalainak.

Rendszeresen tartott tudományos és ismeretterjesztő előadásokat hazai és nemzetközi ülésszakokon, országos jelentőségű népzenei találkozók. Tanított egyetemeken

és főiskolákon, Budapesten és vidéken, nyári kurzusokon, zenei táborokban, magyaroknak és külföldieknek. Mintegy nyolcvan ismeretterjesztő műsora hangzott el a budapesti és az újvidéki rádióban. Több rádiósorozat népzenei szakértőjeként működött közre a budapesti, szegedi, újvidéki, bristoli, hamburgi rádióban, sőt a nagoyai televízió műsoraiban. A vidéki gyűjtőket és népzene-tanár kollégákat rendszeresen segítette kiegészítő tananyaggal, könyvekkel, hangszalagokkal, tudományos előadások különnyomataival, hogy a kutatás legújabb eredményeit megismerhessék. Munkáikat lektorálta, és sok esetben szerkesztett egy-egy helyi gyűjtővel közösen a tájra jellemző dalkiadványt.

A Zeneakadémiára felkerült Békés-tarhosi diákokat első perctől támogatta. Sárközi gyűjtőútjaira magával vitte és bevezette őket ennek a szép munkának minden mozzanatába. Tarhosnak, a korábbi rendszerben az állandó támadások kereszttüzeiben is sikeresen működő, a Kodály elvei alapján elsőként alakult ottani különleges iskolának az ügyét mindig a magáénak érezte. Nem feledjük, hogy még a „Szocialista kultúráért” kitüntetését is, amely közművelődési munkájának első ilyen elismerése lett volna, visszaküldte 1954-ben az akkori művelődési miniszternek, az alábbi sorokkal: *„Attól a kéztől, amely zenekultúránk oly fellegrárát, mint Békés-tarhos, megszünteti, nem fogadok el kitüntetését.”*. Az idők változtak. A közelmúltban, mint a Békés-tarhosi Baráti Kör tiszteletbeli tagja, barátai-val együtt ünnepelhette az iskola Magyar Örökség Díját.

Életében eljött az ősz, a „betakarítás ideje”. A visszautasított kitüntetés után számos díjban, egyéb elismerésben részesült, melyek fényesen bizonyítják munkásságának értékét és sokszínű voltát. Így például a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje; a Magyar Tudományos Akadémia elnöki jutalma; a Somogy Megyei Tanács Alkotói Díja; Zenei Alkotói Nagydíj; a Vajdasági Magyarok Szövetsége Aranyplakettje.

A Magyar Kodály Társaság alapító tagja, a KÓTA és a Vass Lajos Népzenei Szövetség tiszteletbeli elnöke.

Sok száz kilométert utazva és fáradságot nem ismerve Olsvai Imre számos cikkel és előadással, tankönyv értékű kézikönyvvel segítette a „Röpülj, páva!” mozgalom kibontakozását.

Olsvai Imre és Bencze Lászlóné dr. Mező Judit.

Versenyeiken, találkozókön és fesztiválokön igényességre nevelte a néptánc- és népzenei együtteseket. Magvas, szép magyarsággal előadott értékelő záróbeszédében mindig rámutatott a hagyományörzés fontosságára. Figyelmeztetett a népzene értékmentő, hazafiságra nevelő, közösségteremtő szerepére, ezzel megerősítette a jelenlévőkben a tudatot, hogy tevékenységük fontos és a népzene-néptánc továbbéltetésének egyik szép formája. Jobbító szándékú észrevételeit mindig olyan tapintatosan fogalmazta, hogy dicséretnek hatottak. Tanácsait ma is kéri, tőle senki nem megy el üres kézzel. Hatalmas tudása kincseit önzetlenül adja át azoknak, akik hozzá fordulnak. Munkabírása, határtalan türelme, segítőkészsége, szakmai igényessége és felelősségérzete példa számunkra. Nem véletlenül lett mára a népdalszerető emberek nagy közösségének mindenki által szeretett és tisztelt „Imre bácsi”-ja.

„Százhangú orgona a magyar népzene” – írta Kodály Zoltán. Ez a száz hang megsokszorozva, egyetlen nagy kóruvá egyesülve zendítsen rá a köszöntőre a nyolcvanéves Olsvai Imre tiszteletére, tiszta szívből, szeretettel: *„Serkenj fel, kegyes nép...!”*. *„Amennyi fűszál van a tarka mezőben, annyi áldás”* kísérje mindennapjait jó egészségben!

Bencze Lászlóné dr. Mező Judit (folkMAGazin 2011/2.)

Gyűjtőúton (Bencze Lászlóné dr. Mező Judit archívumából)

Olsvai Imre és Kiss Lajos – Bartók ülészak, MTA Felolvasóterem, Budapest, 1965. december 13. Fotó: Vig Rudolf

„Zöld erdő aljában fütyürész valaki” Találkozásom Olsvai Imrével

Hol is kezdjem? Talán onnan kellene kezdenem, amikor a tíz éve tartó aktív énekesi pályám során rájöttem egy nagyon fontos dologra. Miért is énekelek népdalokat?

Mai napig sem tudom szavakkal megmagyarázni, hogy mi az, ami megfogott, de ösztönösen, szinte valami belső kényszert éreztem arra, hogy nekem ezeket az egyszerű, tisztaságot sugárzó, szép népdalokat énekelnem kell. Jóllehet akkor – a pályám kezdetén – még csak fizikai adottságaimat (csengő szoprán hangomat) próbáltam kamatoztatni, de mikor a hallgatóság pozitív visszajelzését éreztem, újra megerősített abban, hogy nekem énekelnem kell!

Valami azonban hiányzott ezekből a dalokból, akkor még nem sejtettem, hogy mi az. Erre csak később jöttem rá, amikor a művészpályámat kibővítettem a népdalgyűjtés és -tanítás számomra izgalmas lehetőségeivel. Gyűjtés

során megtaláltam a hiányzó láncszemet. Kirajzolódtott előttem, mi az, ami nekem a népdalokból legjobban hiányzott: a belső tartalom, a dalok lelkesége, hangulata, karaktere, amely csak azok eredeti felvételeinek többszöri meghallgatása után vált számomra érthetővé, valóságos élménnyé.

Ettől kezdve egy belső átalakuláson mentem keresztül s már egész más szemmel figyeltem, hallgattam, énekeltem, tanítottam a népdalokat. Ugyanis arra törekedtem, hogy azok minél jobban hasonlítsanak az eredetire, minél hitelesebben szólaljanak meg akár általam, akár a tanítványaim által, esetleg a szép hang, esztétikus előadás rovására. Hiszen ez esetben már nem a natúr hang szépsége, hanem a népdalok sokféleségét jelző tartalom volt a fontosabb.

Gyűjtés közben.

Ifj. Horváth Károly, Bodza Klára, Juhász Erika és Olsvai Imre reneszánsz dalt énekelnek Gerzanits Magdolna előadásához a VII. Vass Lajos Népzenei Versenyen – Csili Művelődési Ház, Pestszenterzsébet, Budapest, 2008. november 8.

Tanítási pályám kezdetén sok szakember nyújtott segítő kezet hol a gyűjtő munkámban, hol a tanítás első lépéseiben. Így lassan kirajzolódott előttem, mi is az én igazi feladatom. A hiányzó részek kezdtek összeállni, a dalok megteltek tartalommal, s ettől kezdve már másképpen gondoltam a népdalra.

E segítő kezek közül legemlékezetesebb és leghatékonyabb volt számomra az Olsvai Imrével való találkozás. Az ő segítségével sokban meghatározója, iránymutatója lett további életutamnak.

Mint minden kezdő – népzenei tanító – tanár, én is feljárom, a MTA Zenetudományi Intézetének Népzenei Osztályára eredeti hangzó anyagért. Személyesen nem nagyon ismertem senkit – csak úgy hallásból –, de ahova bekopogtattam, a zenetudósok igen barátságosan és nagy segítőkészséggel fogadtak. Így aztán ezt a jó szokásomat mai napig megtartottam, s ha szükségét érzem, futok a Zenetudományi Intézetbe anyagért.

Egyszer – 1983 őszén – az óbudai Mókus utcai zeneiskola akkor működő Népzenei Tagozata egy bemutató előadást tartott a Fészek Klubban. Ez időben már én is itt tanítottam népdalt. Természetesen komoly szakemberek

ültek a nézőtéren, kíváncsian várva a népzenei oktatás első eredményeit.

Akkor még nem sejtettem, hogy az előadást szemlélők között ülő, komoly férfi – aki legnagyobb meglepetésemre, biztató mosollyal, barátságosan nyugtázta a tanítványaimmal első ízben bemutatott sárközi karikázómat – Olsvai Imre volt.

Felbátorodva a személyes gratulációtól s biztatástól, egy alkalommal felkerestem őt a Zenetudományi Intézetben s kértem tőle néhány percet, hogy a további tanításhoz segítséget kapjak. Magam sem hittem, hogy az a néhány perc több órás beszélgetéssé bővült, s Olsvai Imre bőségesen ellátott szakmai tanácsokkal. Többek között elmondta, hogy például hogyan kell az eredeti felvételeket értelmezni, hogyan érdemes gyűjteni, mely dalok alkalmasak tanításra, melyek az értékes, kevésbé értékes illetve romlott dalváltozatok stb. Sokáig sorolhatnám a tanácsait, de nem érnék a végére.

Ezután többször is felkerestem őt, s a mai napig őrzöm azt a két sárközi szőlőőrző dalt, amelynek a kottáját e szavakkal dedikálta: „A legbátrabb szőlőőrző lánynak”. Bizony, akkor még valóban nagy bátorság és felelősség-tu-

*A volt Kapoli-tanya udvarán.
Somogyhárság-Szőlőhegy (Somogy m.), 1980. Fotó: Móser Zoltán*

dat kellett – a népzenei tanító tanároknak – ahhoz, hogy a járatlan úton elinduljanak és az akkor még fehér foltokat megtöltsék tartalommal.

Mondanom sem kell, hogy ettől kezdve szinte szárnyakat kaptam a tanításban és repestem a boldogságtól, hogy mennyi mindent tudok majd beépíteni és hasznosítani a tanítási programomban. Ekkor értettem meg azt is, hogy a népdalok mérhetetlen gazdagságú kincstárában hogyan kell tájékozódni, s hogyan kell kiválogatni a tanításra legalkalmasabbakat, amelyek amellet, hogy esztétikailag élményt adók, a leghívebben őrzik egy-egy dialektus jellemző vonásait, stílusjegyeit.

Egy alkalommal éppen egy somogyi dalnál, a „Zöld erdő aljában füttyürész valaki” címűnél akadtam el. Ugyanis nem tudtam eldönteni, hogy a meghallgatott változatokból melyiket is tanítsam. Nosza, újra felkerestem „Imre bá”-t (magunk között így hívjuk), s mikor együtt végighallgattuk a változatokat, ő elmagyarázta, hogy ilyenkor mindig a legjobban letisztult változatot érdemes tanítani, terjeszteni. Meg is mutatta, melyik a legalkalmasabb, s mivel mindig hordok magammal magnetofont, gyorsan fel is vettem az általa javasolt dalt a saját hangjával és szövegmagyarázatával együtt. A felvétel még most is megvan, és sokszor felhasználok a tanításban. Ezen a napon

még egy fontos dolgot tanultam Tőle. Mit kell tennem az olyan felvétellel, ami ugyan nagyon tetszik, de a felvételel éneklő asszony vagy férfi idős koránál fogva nagyon lassan, szaggatott levegővétellel, túl mélyen, esetleg hiányzó fogai miatt pöszén éneklő a dalt. Ő részletesen kifejtette, hogy ilyenkor próbáljam meg elképzelni az énekest fiatalabb korában, hogy vajon akkor hogyan énekelhette ezt a dalt. S ha mindezt gondolatban hozzáadom a dalhoz – hiszen magam és főleg tanítványaim sokkal fiatalabbak a szóban forgó énekesnél – akkor újraformálódva, de a lelkiségét, hangulatát, karakterét megtartva ugyanolyan hitelenek tűnhet majd, mint az eredeti ének.

Ezt a tanácsát rendszeresen alkalmazom a tanításban, hiszen a tanítványaim életkora szinte sohasem éri el a felvételen éneklők életkorát, hacsak nem gyerekek énekelnek. A képzelőerőmmel pedig sosem volt probléma, mert sokgyerekes családként igen szegények voltunk, s mikor Édesanyánk az asztali áldás után tréfásan ezt mondta: „Ha csak krumpli van az asztalon, képzeld hozzá a rántott csirkét!” – gyakran működésbe jött a fantáziánk, hogy legalább gondolatban jóllakhassunk.

A szakmai tanácsadás barátsággá szélesedett, s később már a pódiumműsoraim, önálló estjeim, tanítványaimmal való közös műsoraim, CD-lemezem és tankönyveim állandó segítőjévé vált Olsvai Imre. Azóta is mindenütt erősíti jelenlétével, kommentárjaival, lektori munkájával a művészi és oktatási tevékenységemet. Mai napig bármikor fordulok Hozzá tanácsért, mindig szakít rá időt, hogy segítsen.

Őszintén bevallom, számomra a bácsizás az ő esetében nem a kort jelenti, hanem annak a mérhetetlen tudásnak az elismerését, amelyet ez a megszólítás jelképez. Hiszen kislány koromban a bácsikra mindig úgy néztem fel, mint a „tudás fájára”, akiktől mindig tanulhatok.

Kedves „Imre bá”!

Sokak és a magam nevében is köszönöm, hogy tanári pályámon bukdácsolva annyi segítséget nyújtottál nekem, tanítványaimnak és az ő tanítványaiknak. Kérem, hogy még nagyon sokáig tartson meg a Teremtő, hogy ne csak nekem, de minden arra rászorultnak szakmai támasza, „Imre bá”-ja lehess! A „legbátrabb szőlőőrző lány”:

Bodza Klára (folkMAGazin 2014/2)

Emlékeim Olsvai Imréről

Zeneileg iskolázatlan vagyok. De egy olyan dunántúli kis faluban születtem – Sióagárdon – ahol gyerekkoromban még egységes kultúrája volt a faluközösségnek. Énekeltek, táncoltak az emberek. De csak a huszadik évem után jutottam el addig a felismerésig, hogy jobban meg kellene ismerni ezt a kincset. Először a tánc fogott meg, de az nincsen zene nélkül. Amikor elindultam a tanári pályán tanítottam is a táncot, de ez afféle „vak vezet világtalant” munka volt. Ráébredtem a hiányosságaimra, és tanulni kezdtem.

Az elindulásban nagy segítőtöm Olsvai Imre lett. Már főiskolás koromban hallottam a Vavrincez nevet, sőt azt is tudtam, hogy ketten vannak. A kis Vavrinceznek nevezett Imre, Olsvaira változtatta a nevét, mert a bátyja akkor már ismert zeneszerző volt. Később Bélával is volt kapcsolatom, egyszer közös munkát is terveztünk, de nem vált valóra. A fiával van munkakapcsolatom, aki népzene kutató és kiváló népzeneész. Az elmúlt években több országos rendezvényen dolgoztunk együtt.

A barátság és az együttműködés már 1962 nyarán elkezdődött. Imre kérésére népzene gyűjtést szerveztünk Iregszemcsére, melynek célja az volt, hogy megkeressük azokat az embereket, akik 1906-ban Bartóknak énekeltek. A tábor szervezésében Eröss László segített, aki a megyei gyermektáncoktató tanfolyam oktatója volt és munkakapcsolatban volt Imrével. A csapatnak tagja volt még Bézi Sándor, akivel együtt táncoltunk Pécsen, és akkor a paksi táncgyűjtést vezette. Imre egy nappal később érke-

Jankovics Imre, a Népművészet Mestere „hosszifuruglán” játszik Olsvai Imrének, 1970 körül. Fotó: Borszéki Béla György

zett. Meg akartuk tréfálni azzal, hogy a Tanácsadó eszköztárából kicipelt rozoga magnetofonnal felvételt készítsünk, imitálva a „hiteles” népzenei gyűjtést. Bézi volt az adatközlő, aki utánozva a fáradt hangú öregembert ráénekelte a szalagra, hogy „Szőlőhegyen keresztül...”. Imre türelmesen végighallgatta, és ezután következett az első varázslat, amit tőle kaptam. A 15 másodpercig tartó énekről fél óráig beszélt, aprólékos elemzéssel bizonyította, hogy ezt miért nem énekelhette „hiteles” adatközlő. Engem ekkor babonázott meg először. Hirtelen felfogni sem tudtam, hogy mit tud ez az ember, és ettől kezdve szomjasan ittam minden szavát. Akkor még alapvető zenei ismeretek nélkül voltam jelen ebben a csapatban, természetesen a kottát sem ismertem, így hát nem csoda, hogy a földbe gyö-

Szabadi Mihály: Iskoláim.

Babits Kiadó, Sióagárd, 2010. (254-255. o.)

Kollár Imre, a TOT elnöke átadja a „Kiváló Termelőszövetkezeti Munkáért” díjat Olsvai Imrének – 1981. augusztus 19.

kerezett a lábam, amikor azt láttam, hogy az énekelt dalnak az első sorát az elhangzással egy időben papírra veti, aztán a negyedik sor végén megjelöli a záró hangot, és az általában izgalmas harmadik sorba visszafelé írja a kottafejeket. Ezt természetesen én sohasem tanultam meg, azt azonban, hogy hogyan szólítja meg az embereket, hogyan tud a találkozás pillanatában a bizalmukba férközni, hogyan terelgeti a szót ahhoz, hogy a vele szemben álló ember valódi adatközlő legyen, hogy emlékezetének elfedett tartományából felszínre hozza azokat a dallamokat, szövegeket, amelyek ott rejtőzködnek úgy, hogy a birtokos nem is tudja, milyen kincsei vannak. Álljon itt egy példa.

Beköszöntünk egy portára. Nem válaszol senki. Mentünk beljebb, nem találtunk senkit. Végül a ganyédombot vasvillával igazgató emberre akadtunk, aki nem nagy barátsággal fogadott bennünket. (1962, az erőszakos téeszervezés éve!). Imre közel lépett hozzám, kezdte mondani, hogy mi járatban is vagyunk. Az ember sandán nézett a kalapja alól, és semmiféle reakciót nem mutatott. Imre nem hagyta magát. Mérhetetlen idő után az ember meg-

szólt, és továbbra is a villanyélre támaszkodva elkezdte, hogy: „Bözsi, ne sírjon, Bözsike drága, felejtsem el...”. Néhány lépéssel hátrább a kuncogást alig tudtuk magunkba fojtani, de Imre következetes volt, és nem hiába. Végül kiderült, hogy az emberünk a nagy részét ismeri azoknak a daloknak, amelyeket Bartók annak idején a faluban gyűjtött, sőt még azt is mondta, hogy valami ilyen nevű emberről hallott beszélni a faluban.

Talán az itt szerzett tapasztalatoknak is köszönhetem, hogy néhány év múlva egyik erdélyi utamon, Gyergyócsomafalván volt erőm másfél napig hallgatni Koszta Gáborné Sövér Erzsike néni kedves emlékére adatközlő magyar nótáit, hogy aztán kincsekkel felérő dallamokkal mehessek Imréhez az Akadémiára.

Az agárdi gyűjtést Imrével együtt folytattuk. Megkerestünk néhány öregasszonyt, felvételt készítettünk a Sági Jani vezette paraszzenekarról és a karikázó asszonyok énekéről. Ezeket a felvételeket a Zenetudományi Intézet archívumában őrzik.

Szabadi Mihály

A népi hangszeres mozgalom szakmai kérdéseiről

Vannak időtlen alapelvek, úgy időtlen, hogy tíz évvel ezelőtt az épp olyan érvényes volt, mint ötven év múlva. Ez pedig, hogy az a hagyomány, aminek a művelését kitűztük magunk elé, és aminek a megszólaltatását jól vagy rosszul, de mégiscsak elkezdjük. Ugyanakkor a jó szülő azt is látja, hogy itt-ott még csiszolni kell, de ez a csiszolni való, nevelni való nem azt jelenti, hogy kár volt a gyerekeknek világra jönnie, hanem azt jelenti, hogy szeretném, hogy a gyerekek minél tökéletesebb legyenek. Hát így, elnézést, hogy szülőnek titulálom magam, mikor legfeljebb bátyárok lehetnék, de főleg azért, mert dióhéjban nekem is lezajlottak ezek a folyamatok, amikor az ötvenes években próbáltunk egy kisegyüttest létrehozni a bátyám vezetésével. Bizonyos gyakorlati és elvi problémák már akkor felhalmozódtak.

Az, hogy mit játszunk, hogyan játszunk, hova nyúlunk anyagért, milyen formában szólaltassuk meg.

Úgy fogalmaznám meg, hogy három nagy rétege van annak a hagyománynak, ami előttünk hever, amit már elkezdtek kézbe venni. De ez a három réteg nagyon egyenetlenül vált a vérünké.

Legkönnyebb a felszínen úszó, vagyis a virágjában gyűjthető formában megtanulható anyag. Mivel ez a nagyrészt Szatmártól, a Mezőségeen keresztül, Gyimesig terjedő területen található, érthető, hogy az együtteseknek, az első lépcsőfoka ennek a tökéletes megtanulása volt. És tíz évvel ezelőtt főleg ezeknek a vidékeknek a zenéje szólalt meg. Ma is tulajdonképpen ez a domináló a repertoáron belül. Ezt én se jónak, se rossznak nem mondom. Ezt az idő hozta magával, a kétszeresen is történelmi idő; egyrészt, hogy mi az, ami a hetvenes években még gyűjthető, és az az idő, ami a ti saját fejlődésetek kezdeti időszakát. Tehát első osztály, amit el kell jól végezni, és

amit némelyetek már kitűnőre elvégzett, az a mezősegi, kalotaszegi, Szamos menti és a gyimesi zene.

Nehezebb osztály a második osztály, amiben már a gyűjtőélmény nem adhat támpontot. Ami már a nép élő gyakorlatában kiveszett, de magneton-, fonográf- és gramofonfelvételekről még mint hallásélmény elsajátítható.

A harmadik a legnehezebb, amivel egy-két együttes már próbálkozik, a csak kottafejekből megtanulható hagyomány. És ez a legnehezebb. Kétségtelenül ezzel kell a legtöbb erőfeszítéssel birkózni, ide kell a legtöbb alkotó fantázia, fegyelem, újra meg újra megrágni, hogy ez a kottafej úgy szóljon meg ismét a torkunkon és a hangszerünkön, mintha azt is még gyűjtöttük volna még ott a helyszínen. Tehát lélektanilag ez a legnagyobb, de a legnehezebb. Legkönnyebb persze utánozni az első fokozatot, mert az előttünk van. És azok, akik elkezdik a hagyomány ápolását, elkezdik a hagyománynak a megszólaltatását, azoknak persze hogy az első osztályt kell végigjárniuk. De ne elégedjünk meg azzal, hogy csak le tudjuk utánozni, nagyszerűen is, de csak utánozzuk azt, amit amúgy is hallunk. És amit amúgy is hallunk, az sem egységes. Már Bartók, Kodály gyűjtése idejében sem volt egyszintű a nyelvterület minden vidéke, és különösen nem ma, hatvan évvel később. Egyes falvakban az a hagyomány, ami ma él, ami ma még megszólal a helybeli együttesek, helybeli hangszeresek kezében, az nagyon különböző képet mutat. (Pécsvárad környékén van egy kis körzet, ahol már a vonós hangszeres felállás, a citera is kihalt. Vagy talán el sem jutottak odáig. Annyira a rezes fúvós zene inspirálta, vette őket körül, hogy ezt vették át. Valamiben mégis különböznek talán a német és szláv fúvós zenétől, abban, hogy kíséretmódban ők nem a puha harmóniakat követik, hanem azt a keményebb, dudaszzerű, uniszólós, avagy éppen kvázi disszonáns hangzást, ami disszonáns hangzást én úgy házi használatban madoccai hangzásnak szoktam

Elhangzott 1981. február 14-én Veszprémben, az Országos Népzenei Fórumon.

elnevezni, mert önáluk egy ilyen jó kemény, földízű harmóniában nem fogható, a székitől nagyon elütő, de a saját helyén nagyon is hiteles hangzáskultúra alakult ki. És én ezt éppen olyan jónak, szépnek, követendőnek tartom, mint a dúr harmóniákban kimerített mezősegi kíséretmódot. És az a különösen érdekes és izgalmas, hogy ez a fajta madocsai stílus megjelent rezeseken is.)

Kovács Tivadar viszont egy teljes egészében virágzó, száz százalékos stílust képviselt. Ott egyetlen egy fajta romlásjelenséget, vagy egyetlen egy fajta olyat, ami nem tökéletes, nem lehet felfedezni. Őt valóban az első fokozatba lehet sorolni, hogy virágjában hallgató, teljes értékű kultúra. Tehát az utánzás után kell valahová továbblépnünk. Merre lépünk tovább és hogyan? Tegnap is különböző példákat hallhattunk rájuk. Az egyik fejlődési irány, hogy a hallhatóból a csak gyűjtöttön keresztül visszanyúlunk egészen Tinódi, Pominoóczy, Vietórisz koráig. Tehát a ma gyűjtött anyag stílusával megtöltekezve megpróbáljuk megszólaltatni azt az anyagot, amiről hallásélményünk nincs, de amit a kottafejek alapján és egyéb leírások alapján megsejthetünk.

*Pavelka Ferenc primás és Olsvai Imre. Gálosfa-Kistótváros (Somogy m.), 1980.
Fotó: Móser Zoltán*

És ezt a sejtelmet próbáljuk hangszerelésben, kíséretmódban, hangvételnél megszólaltatni.

A másik fejlődési irány azokat a gyűjtéseket megszólaltatni, amik szintén ma már nem hallhatók a néptől, de a kottafejek, a fonográffelvételek tanúsítják, hogy volt. E tekintetben a Kőrös együttest hoznám fel jó példaként, akik Békefi Antal és mások gyűjtéséből bakonyi és ormánsági dallamokat kottapapírból szólaltatták meg. Ezeket az anyagokat sem lehetne ma már sem Ormánságban, sem a Bakonyban elevenben meghallani. Tehát ezt a hagyományt is fel kell támasztani. A földrajzi kiterjedést, a földrajzi továbbfejlődést

parhuzamosan kísérnie kell a zenei stílusokban, dallamtípusokban és a hangszerfajtákban való kiteljesedésnek. Megszólaltatni azokat, amikről csak leírás, amikről csak kottakép, amiről csak fénykép, amiről csak hangszerábra van. E tekintetben tulajdonképpen már sokat tett a mozgalom, mert a dorombot Bartók elevenben már nem tudott gyűjteni, csak a hírért hallotta. Aki tehát ma dorombol, az eleve nem gyűjtő élményből dorombol, hanem vagy egymástól hallották, vagy akiktől legelőször hallották, meg saját elhatározásból. Nem gyűjtő élmény

alapján, hanem vagy kottapapírból, vagy fonográffelvételből tett egy dalt a dorombjára. A töröksíp esetében ugyanez a helyzet, de ugyanide könyvelem el azt például, amikor a tekerőn megszólaltatunk olyan dalokat, amelyek nem azokról a vidékekről valók, ahol a tekerő még él. Ezek a megszólaltatásformák nem elene mondanak az eredeti hűségnek, éppen továbbfejlődést látok bennük. Itt már a művészi fantáziának és a stílusérzéknek is dolgoznia kell. Ami-

kor nem egy az egyben utánozzuk az amúgy is virágzót, az amúgy is ma még gyűjthetőt, akkor már önkéntelenül is valljuk be, az már feldolgozás. Feldolgozás, legfeljebb nem olyan értelemben, hogy nem zeneszerzői többszólamúságot alkalmazok a dallam alá, mögé, mellé, hanem átértelmezem vagy önkéntelenül, tudatosan, de mindenképpen én, a megszólaltató választok egy megszólaltató hangszert, én választom össze a megfelelő dallamokat csokorrá, tehát a műsor megkomponálása, egy-egy műsorszám összeállítása, azoknak hangszereken való megszólaltatása, még akkor is a feldolgozás csírát hordozza magában, ha ez a feldolgozás nem akkord feldolgozásban szólal meg.

Ebben az is benne van már kimondatlanul, illetve kimondom most már nyíltan, hogy nekünk igenis kell a feldolgozással mint egyfajta hozzáátételel dolgoznunk. Az elől nem bújhatunk. Mert a gyűjtött anyag, hacsak nem táncciklus egymásutánja van, abban a pillanatban nekünk kell eldönteni, hogy a *Lóra csikós* után miért a másik jön, vagy a harmadik, egymás után való összeválogatásban is már szavazunk, választunk, tehát döntenünk kell.

A másik költői és döntési feladat, hogy milyen hangszerek szólaltassák meg azt a zenét, ami gyűjtő élményből már ilyen formában nincs. Bizonyos fokig a döntés, a költés, az azonosulás, a művészi hitvallás számtalan apró momentumban már megjelenik. Itt-ott megjelenik abban a feldolgozási értelemben is, hogy valóban harmónia vagy ellenszólam kíséret is megszólal. El kell lesnünk a Bartók, Kodály feldolgozásnak legalábbis az apró, de nagyon ész-

revehető jegyeit. Hogy bizonyos dallamfordulatok alá milyen harmóniák kívánatosak, vagy milyenek nem kívánatosak.

Annyira nagyszerű tett és nagyszerű eredmény volt ezelőtt hat, nyolc, tíz évvel, hogy Közép-Erdélynek a stílusát oly sokan megtanulták, de ne essünk abba a túlzásba, hogy most már mindent széki gúnyába öltöztetünk. Ez csak olyan lecke legyen, hogy ráébredjen arra, hogy valahol minden vidéken kellett lennie, lehetett egy olyan stílus, ami annak a vidéknek a sajtoságait tükrözte. De mert ezt felgyűjteni nem tudtuk, sok helyen még kottapapíron sem tudjuk adni, tehát a dallamokból kell visszakövetkeztetni, megálmódni, hogy milyen kíséretstílus illik hozzá.

Összefoglalóan csak megint azt mondom, hogy a szülő, amikor a gyermek fejlődését látja, alapjában örül, még akkor is, ha néha kis intőt vagy rovét ad neki, vagy sarokba állítja, mert ez mind azért van, hogy a gyerek még tökéletesebb felnőtté váljék. A mozgalom ugyan különböző korú gyermekekből áll, van, aki már mondjuk serdülőkorú, van, aki még csak tíz éven aluli, de szüntelenül hasunk oda, szüntelenül fejlesszük magunkat odáig, hogy ne csak a könnyen gyűjthető területek, ne csak a könnyen gyűjthető területek hangnemvilága, kíséretstílusa, hangszerfelállása legyen az utánoznivaló minta, hanem tegyük meg azt a döntő lépést, hogy a gyűjtésben már nem hallható anyagot is fonográfról, kottapapírról igyekszünk élővé varázsolni, hogy az az élet, ami valamikor valóban eleven kultúra volt, ma is eleven kultúrává váljék.

Olsvai Imre

Jótanácsok a forrástisztaság megőrzésére

Köztudott, hogy a XIX. század közepe óta, kivált a századfordulótól fogva mennyi idegen hatás keveri föl, zavarja meg a magyar nép zeneéletét, zeneanyagát, zeneízlését (és szövegkultúráját is). Nem az a baj, hogy népies műdal és idegen nóta is létezik e világon, meg hogy ezeknek több-kevesebb részét a magyar nép is magáévá tette, – hanem ha ezek túlzott uralomra jutnak, főleg ha teljesen elnémítják népzeneink gyökeresebb, sajátosabb, kiérleltebb értékeit.

Világjelenség napjainkban, hogy az öntudatra ébredő, modern műveltségre szomjazó ember egyre jobban meg akarja ismerni – és részben át is akarja venni – 1. ősei magukteremtette műveltségének, 2. természeti népek kultúrájának, 3. fejlett nemzetek műveltségének és 4. eltemetett, kihalt kultúráknak értékeit, vívmányait, stílusait. Legközvetlenebb, legfontosabb természetesen a saját őseinktől örökölt hagyomány: mert önismeretünknek és önkifejezésünknek ez az anyanyelve, alapvető kifejezési formája. Minél jobban tudatosítjuk, hogy a legdivatosabb, legközismertebb dallamok és szövegek „fecsegő felszíne” alatt a népi emlékezet mélyén – de valamikor eleven népi gyakorlatban – gyökeresebb, sajátosabb, valóban a nép száján alakult másféle zene- és szöveg-hagyomány is létezik, – annál kevésbé nehéz felszínre hozni, tovább ápolni (ha kell: újjáéleszteni) ezt a gyökeresebb, igazabb kultúrát, őseink sajátos hagyományát.

Vidékenként, falvanként, sőt egyénekenként változó a hagyomány mai életállapota: kiknél eleven használatban van még, kiknél már csak az emlékezet őrzi (de még tudják), kiknél pedig már az emlékezetből is kiveszett, csak régi gyűjtések tanúsítják, hogy ott és akkor létezett ilyen

*Olsvai Imre és Tóth Imre, a Népművészet Mestere (Kisbárapáti, Somogy m.)
II. Kodály-est, Budaörsi úti ELTE-kollégium, Budapest, 1982. március 22.*

hagyomány. Ezért a népdalkörök vezetője (és lelkes, ráérő ifjú tagjai) igyekezzenek „két úton lépkedni”.

a) Látogassák a hatvan-hetven éven fölülieket, de ne csak egyszer-kétszer, hanem rendszeresen. Egy-egy alkalommal ne akarják tucatszámra gyűjteni az új dalokat. Ne higgyenek minden előjövő dalt ősi és helyi hagyománynak, hisz ma már a legidősebbek is mind-mind a századforduló műdal-áradatának idején cseperedtek föl; azt érzik „régí” és helyi nótának, ami valamikor 1890–1920 táján volt országszerte felkapott műdal. (Érdemes és tanulságos elolvasni Bartók: Gyergyó-kilyénfalvi párbeszéd című írását 1907-ből!)

b) Régi gyűjtések, nyomtatott kiadványok, hanglemezek alapján próbálkozzanak vidékük jellegzetes dallam-, szöveg- és hangszerfajtáinak felidézésével. Ebben is főként a hatvanon fölüliekre támaszkodjanak. Nem baj, sőt jó, ha az idősebbek esetleg másképpen tudják, eltérésekkel dalolják-játsszák a nyomtatásban megjelent formát (hisz ilyenkor épp az eltérés bizonyítja, hogy helyben élő változatról van szó).

Legyünk rugalmasak és frissek a már megtanult dallamok és szövegek kicserélésében, illetve elhagyásában is. Se ne ragaszkodjunk az először talált, először tanult

*In: Népdalkörök kézikönyve I-II.
(Vass Lajos Népzenei Szövetség, Várpalota, 2004–2005.)*

számokhoz, se ne essünk a másik túl-
zásba, a türelmetlenségbe. Minthogy
napjainkban egyre nehezebb előbá-
nyászni a régi helyi hagyományt, –
ne csüggedjünk el, ha eleinte nem ta-
lálunk jobbat a meglévőnél (de hosz-
szú távon ne is törődjünk bele ebbe
az állapotba). Törekedjünk arra, hogy
idővel minél több gyökeres, hagyomá-
nyos darabból álljon együttesünk
műsora. Jól elváltoztatott hajdani né-
pies-műdal már-már népdalnak szá-
míthat attól függően, mennyire válto-

zott meg, mennyire hasonult a népi ízléshez, népzenei stí-
lushoz. A giusto – „csárdás” – műdalok nagyobb tömeg-
ben áramlanak a népdalba és jobban idomulnak is hozzá,
mint a rubato – „hallgató” – nóták. De azért a feszes lükte-
tésű népies műdalok javarésze mégis megmaradt triviális
műdalnak, dallamfordulataik, zenei észjárásuk mit sem
változott, ráadásul a jó és igaz népdalokat (sokféle pont a
helyi jellegűeket és a régi stílusúakat) szorították ki a népi
használatból.

A legközismertebb giusto-műdalok: *Lakodalom van a
mi utcánkba’ – Este viszik a menyasszony ágját; Jaj, de csinos
menyecske lett ebből a lányból; Nyisd ki babám az ajtót; Kuko-
rékol a kis kakas, hajnal akar lenni; Nékem olyan asszony kell;
Édesanyám, a kendőm; Az a szép, az a szép; Gólya, gólya, hosz-
szúlábú gólya; Re-rektor uram ká-káposztája – To-tót asszony-
nak to-tót a lánya; Ledűllött, ledűllött – Káposzta, káposzta;*

*Kecskebéka fölmászott a fűzfára; Amely lánynak a párnája li-
batollal van tele; Kovács pengeti a vasat; Rigó, rigó, sárgarigó
(szolmizálva: s, s, m d | l, l, fr | t, s, l, t, | d – d –); Édesanyám,
kösse fel a kendőt a fejére; Lányok, lányok, lányok a faluba’.*

A műdalszerűség stílusjegyeiről és e fenti dallamok-
ban megjelenő műdalszerű fordulatokról bővebben szól
Borsai-Olsvai: *Népdalkörök és népzenegyűjtés* című fejezete
(lásd: 21. oldal).

Könnyebb fölismerni a rubato-műdalt (hallgató-nó-
tát), mert tempó- és ritmuscsapongásainál fogva is élesebb-
ben üt el a népi rubatók mértéktartóan fegyelmezett sza-
badságától, még inkább a népi (és népies) giustoéktól.

Az eredeti népi jelleg és a népies műjelleg biztos el-
különítését az összefonódását, az átmenetek sokasága ne-
hezíti meg. Amint a természetben is a tiszta színek mellett
számos kevert, átmeneti árnyalat létezik, úgy a zenei és

költői stílusok világában sem él csak
tiszta népi és hamisítatlan népies mű-
jelleg egymástól jól elszigetelve, ha-
nem szinte észrevétlen átmeneti foko-
zatok kötik össze őket, állandóan úton
vannak egymás felé.

Sok-sok dallam (és szöveg) ta-
nulmányozása fejleszti ki a stílusér-
zékét. A dalismeretet nem pótolja a
száraz elemzés: az elemzésnek gaz-
dag dalismeretre kell épülnie. Tanul-
mányozni és dalolgatni kell tehát mi-
nél többet, minél többfélét: de tuda-

tosan illet és olyat, hogy a megfelelő érzék kifejlődhessen. Leghasznosabb mődal-példatár Kerényi György: *Népies mődalok* címő kötete (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.), ami Járdányi Pál: *Magyar népdaltípusok* két kötete utáni harmadik kötet. A mődalokkal szemben pedig a legjellemzőbb népi stílust Bartók, Kodály, Vargyas és Járdányi A- és B-osztályos példái nyújtják. (De vigyázzunk: Bartók, Kodály és Vargyas C-osztályos példáit részben már műzenének, idegen népek hatásának mutatják be a magyarság dallamanyagában, a tudományos összkép kedvéért).

A kis népszerű zsebgűjtemények anyaga egyenetlen, tarka, vegyes, a *Népzene Tára* pedig a tudományos teljesség elve alapján mődallecsapódásokat, idegenből jötteket és romlott változatokat is tartalmaz. Rajeczky hanglemezei kilencvenkilenc százalékban stílusos előadókat, stílusos anyagot tartalmaznak.

„Valahol a Galga mentén, az 1980-as évek második felében.”

Általános szabály, hogy nem minden felgyűjtött és közzétett darab alkalmas egyúttal művészi terjesztésre, fenntartásra, feldolgozásra is! Mindig több anyagból kell kiválasztani a kevesebbet!

Nagyjából hasonló a helyzet a tájjelleggel. Amint nem minden népdal, amit a nép énekel, muzsikál, muzsikáltat magának, éppúgy nem mind helyi jellegű népdal, amit

valamely vidék lakói maguktól, maguknak dalolnak, játszanak, játszatnak. Ez önmagában nem is baj, sőt, éppen az az érdekes és szép a néphagyományban, hogy egymás mellett él a csak ott található a más vidéken élővel és az általános országgal. És a hagyományápolás célja nem a laboratóriumi-tisztaságú egyoldalúság (azaz: csak a helyi jellegű anyag ápolása), hanem: egészséges egyensúly a valóban sajátosan tájjellegű hagyomány és a más vidékekkel közös hagyományanyag között. Bartók és Kodály számtalanszor megírta, hogy a magyar népzene Zalától Moldváig és Gömörtől Szerémiig alapján egységes: mindenütt van (vagy legalábbis volt) A) régi stílus, B) új stílus, C) különféle eredetű stílusok vegyes osztálya, vé-

Oksvai Imre a megyei népdalverseny értékelésén – Csongrád, 1985. március 15.
Fotó: Balogh István Szilárd

gül D) kötetlen szerkezetű – ütempáros és recitatív – dallamtípusok. Ezen az egységességen belül viszont arányokban, árnyalatokban, variálójajlamokban találunk bizonyos táji jellegzetességeket, főleg a régi stílusban. Az új stílusnak kilencven százaléka országosan azonos, legföljebb egy-két dallamfordulat lehet jellemző valamely vidékre, vagy a szövegben történik utalás egyik-másik falura, folyóra, hegyre. És természetesen a szövegkiejtés nyelvjárása lehet jellemző egy-egy tájegységre (minden dallamtípusban). Nem szabad tehát csodálkozni, még kevésbé felháborodni azon, hogy a szomszéd község vagy megye „ami nótánkat lopta el”, mert valójában egyik sem csente a másiktól, mindegyik tudhatta azelőtt is! Ugyanakkor viszont ügyeljünk arra, hogy korábban ismeretlen dalt rádióból, televízióból eltanulva ne úgy illesszük műsorunkba, mintha mindig is élt volna szűkebb hazánkban!

Döntő többség van a népdalkörök, hangszeres együttesek (néptáncsoportok és helyi népiegyüttesek) két fő típusa között. Más adottság és feladat az olyan csoportokban, amelyek gazdag és egységes hagyományú vidéken működnek, tehát, ahol a helyi hagyomány szinte bennük él, köztük van, vagy előttük hever, könnyen feltárható. És más a helyzet a hagyományszegény helyeken, a vegyes lakosságú településeken, meg a munkás, diák, értelmiségi és katonai népdalkörökben. Ezeknél elsősorban a nyomtatott gyűjtésekre (kottákra, hanglemezekre), különböző vidékekről származó anyagra lehet támaszkodni, és itt a vezető „betanítása” az egyik fő dalforrás. Míg a közvetlenül saját hagyományú népdalkörök fő feladata a helyi örökség minél teljesebb feltárása, ápolása, újjáélesztése, addig a második típusba tartozó körök saját hagyomány híján vagy „elszegődnek” valamely vidéknek – környéküknek, megyéjüknek – hagyományához, vagy eleve a nyelvterület különböző területeiről állítják össze műsorukat.

A hagyomány teljessége nemcsak dallam- és szövegstílusból, ezeknek dallam- és szöveganyagából, meg sajátos hangszerekből áll, hanem beletartozik a népzene kultúrájának jellegzetes előadásmódja is. Kodály határozottan tanítja, hogy nem való a népdalhoz sem a nótás, népszínműves modor, sem az operettes, sem az operás tálalásmód. Hozzátehetjük: az iskolásan merev, vértelen, szolfézslecekkel felmondás-szerű előadás sem illik hozzá, mert nem kelt

*Olsvai Imre díjat ad át.
Püspökladány (Hajdú-Bihar m.), 1971.*

művészi élményt, nem közvetíti az emberi tartalmat. A nótás-népszínműves modornak is több alfaja van: 1. *duhaj-korhely, kocsmai hangvétel*; 2. *ömlengő-kiáradó, magamutogatós modor*; 3. *túlfinomkodó, érzelgős, affektált előadás*.

Sajnos, mindhárom (mind az öt) előadási modorosság nagy rombolást végzett az elmúlt nyolcvan-százhusz év alatt a nép körében, különösen hajlamosak reá a szólóénekesek. Még sajnosabb, hogy rádióból, tv-ből, a különféle hivatásos szólóénekesektől és a cigányzenekíséretű hanglemmez-„népdalok” tolmácsolóitól is többnyire még pózoló, modoros előadás árad szét a nyelvterületen (meg a nagyvilágban!). Ennélfogva az előadásmód forrástisztaságának védelme és terjesztése is a népdalkörök, népi hangszeregyüttesek feladatai közé tartozik. A hangvétel, előadási stílus tudatos felismerésére (megtanulására, illetve tudatosítására) leghasznosabb az eredeti népzenei felvételekből válogatott hanglemezek és kazetták tanulmányozása. Ezeket eleve úgy válogatták össze sok tízezer felvételtől, hogy kifejezetten modoros előadás ne hangozzék fel rajtuk.

Olsvai Imre

Olsvai Imre

Tudattalanul már gyermekkoromban kapcsolatba kerültem a népdalokkal. Édesapám egy társasházban kapott szolgálati lakást, ahol egy olyan félig ligetes udvar volt. Ott a cselédlányok teregetés vagy porolás közben sokat énekeltek [Gellért-legenda – G. M.]. Aztán szemben volt az egyházközségi művelődési ház, annak is az udvarán a cserkészek, legény- és lányegyletiek éneke hallatszott. Nyáron, meg aztán szinte minden nap, a „44-es rosseb-bakák”, meg a tűzérek is a házunk előtt mentek ki a gyakorlótérre, délután meg fáradtabban visszafelé, de a nótaszó akkor is sodró volt. Tíz-tizenkét éves koromban a testvérbátyám, meg a gimnáziumi tanárom ébresztett rá, hogy van népdal. Bátyám a ferenceseknél végezte a gimnáziumot, tehát ő csak a szünetben volt otthon. Én maradtam a kaposvári gimnáziumban. Az énektanárom megvetette velünk az „Énekes ábécé”-t, és hozzáfűzte, hogy ez ugyan nincs előírva, mert nekünk az „Énekes fiúk énekes könyve” volt a kötelező. Mikor az ember tizenéves, akkor minden lázadás imponál. Egyszer föllapoztam a könyvet, látom, hogy *Két krajcárom volt nekem [dúdolva – G. M.]*, ugye ez egy dór dallam, d-ben van lejegyezve, előjegyzés nél-

kül. Én meg jelentkeztem, hogy tanár úr kérem, itt ez hibásan van leközölve, mert d-mollban kell egy *b* előjegyzés és a *c* elé meg kell egy keresztet írni. Rám nevet és azt mondja, „hát igen, ezt nem tanítják nektek a zeneiskolában, hogy nemcsak durr (!) és moll skála van”. Erre az én ellenzékiiségem még jobban felkunkorodott, hogy milyen disznóság, hogy ezt a zeneiskolában nem tanítják. Tehát fölfigyeltem.

A bátyám a következő karácsonykor hazajött, és elkezdte nekem tanítani az ilyen népdalokat, *Tiszán innen, Dunán túl; Az hol én elmegyek* stb. És akkor elemzte őket és el is magyarázta nekem, hogy hogyan gyűjtötte ezeket Kodály, Bartók és a többiek. Na hát, nekem több sem kellett. Kölcsönkértem tőle ezeket a kis zseb-daloskönyveket, amiket a Magyar Kórus adott ki 100-tól 108-ig. Ezeket kezdtem tanulmányozni, a nyári szünetben, meg „A mi dalaink”-at. Faltam, szinte mohón, s gyűjtöttem magamba, s tanulgattam meg kívülről. Az érettségi körül megszámláltam, hogy kb. négyszáz népdalt tudtam. Volt, amelyikből csak az első szakaszt, de aztán rászorítottam magam, hogy tovább, tovább, mert hát különösen a nép-

Olsvai Imre gyűjtés közben (mellette Kálmán Lajos népzenekutató).
Kecskemét, 1974. december.

balladánál nem lehet az első szakasznál megállni. De megragadott engem egyrészt a zenei szépségük és sajátosságuk, és hát főleg ez az ellenzékiesség, hogy mint jó magyar és hazafi és jó népbarát, beleilleszkedem egy addig letagadott vagy félreismert kultúra áramába, és ez nekem nagy gyönyörűséget szerzett. Igaz, hogy ehhez hozzájárult, hogy nem voltam az, aki állandóan focizik, vagy vasárnap a mise után én sosem mentem korzózni a főutcára, mint a többi osztálytársam. Különben ez is egy népszokás volt; egyik járdán a fiúk, a másikon a lányok, és a pillantások mentek át, de hát én ebben sem vettem részt. Ne-

kem az volt a fő szenvedélyem, hogy otthon nézegettem a népdalos füzeteket. A másik meg, hogy térképeket, atlaszokat, földgömböket, sőt később már a csillagászati térképeket is nézegettem. Aztán a döntő pillanat akkor következett be, amikor hetedikes gimnazista lettem. A testnevelő tanárunk nagy népdal- és néptánc kedvelő volt. Szeptemberben megkérdezi tőlünk, hogy „na fiúk, ki jön velem Ormánságba?”. Be sem fejezte a mondatot, elsőnek én pattantam föl a padból. Akkor már nagyjából olvastam is Ormánságról, de arra nem gondoltam,

Csikvár Gábor, Csepinszky Mária, a Szennai Falumúzeum vezetője, Domokos Pál Péter, Olsvai Imre és Faragó Laura – Szenna (Somogy m.), 1981. május 12.

hogy olyan embereket találunk, akikből a régi stílus töretlenül előjön. Tehát, hogy a parlandó-rubátóval a díszítés, a dunántúli pentatónia, az az egész hangvétel és az a légkör, amit egy ilyen öreg pásztor tud nyújtani. Mindez ekkor már tudatos volt bennem, mert rengeteget olvastam, de a legtöbbet az „A mi dalaink”-ból tanultam, mert az volt pedagógiailag a legjobban eltalálva. Szöllősy András abban a stílusokról, a hangsorokról olyan ragyogó összefoglalást írt, amit tízéves fejjel meg is értettem. Na most, a sors kegyes volt hozzám, mert egy jó értelemben vett pofonnal ébresztett álmaimból, ugyanis azt is olvastam én ezekből a gyűjteményekből és előszavakból, hogy Bartók és Kodály ezeket a 24. óra utolsó percében mentette meg, még az első háború előtt. Tehát 1947-ben nyilván nem találunk semmit, úgyhogy mikor ez a testnevelő tanár kiosztotta a feladatokat, hogy mindenki egy témát dolgozzon ki, illetve figyeljen meg majd ott lent, akkor én a nyelvjárást választottam. Igen ám, de egy másik énekkari barátom meg bement, hogy ő a népzenevel akar foglalkozni. Még sajnálkoztam, hogy „na, te szegény, hogy fogsz te csalódnival!”. De aztán a Jóisten azt akarta, hogy én csalódjak, jó irányba. A tanárom megszólaltatott egy hetvenhárom éves pásztozembert, aki éppen kint a disznókat etette, s az rögtön elkezdte a *Fehér László* balladát, a *Lóra, csikós, lóra, A legényecsei fogadónál...* Az pláne egy olyan kvintváltó dallam, ami már az *Elindultam szép hazámból* mongol zenei körével rendelkezik. Akkor ez volt a döntő élmény,

ami felébresztett engem, hogy van még keresni- és találni valónk. Tényleg, az a régi stílus, amit eddig csak kottapapíron, meg betűkkel jellemezve láttam, az itt van elevenen, belém hatolt. Ehhez az emberhez kilenc éven keresztül visszajártam és szerencsére még '56 áprilisában magánóra tudtam venni. Volt ugyan egy tervem, hogy az ősszel vagy a télen még egyszer visszamegyek hozzá és folytatom, de hát abba a történelem belefolyt, és amikor már '57 tavaszán lehetett volna menni, megírták a gyerekei, hogy a papa meghalt, nyolcvanhárom éves volt.

De hát, így is kétszázhuszonhárom dallamot jegyeztem le, és negyvenet tettem föl magnetofonra. Úgyhogy ez az egyik nagy tudományos adósságom, amit szeretnék befejezni, hogy ennek a teljes anyagát és még amit hozzá végigkérdeztem, hogy kitől tanulta, hol tanulta, hol járt velük. Tehát egy kimerítő személyi monográfiát elsőnek letenni az asztalra. Már nem elsőnek, mert ilyet már csinált Kallós is, meg Barsi Ernő is.

És aztán folytatódott a dolog. Az ormánsági gyűjtések után ez a testnevelő tanár a Sárközbe vitt el minket. Na, ott már előre készültem a gyűjtésre. Tényleg, egyrészt ott végigjártam nyolcvanéves asszonyokat, másrészt a sárpilis lányok a szemem láttára karikáztak a falu szélén, és csak úgy ömlött belőlük a dal. Ott mindjárt két különböző hangvétel-típussal találkozhattam, egyrészt az idős embereknek a befelé forduló, de hallatlanul átélt és őszintén meggyőző előadásban, másrészt pedig ez a harsány

énekszó, amit a lányoknál tapasztaltam a legérettebb formában. És ezután a két gimnáziumi év után jött a nyári szünet, amikor ezzel az említett barátommal elindultunk, és az osztálytársaimat végigjártuk Somogyban. Hát, nem valamennyit, hiszen akkor most is ezt csinálnánk, de most nem tudom, huszon-hány falut jártunk végig. Ahol nem volt osztálytárs, ott a tanítót, meg a papot kérdeztük meg, hogy kihez érdemes elmenni. Háromszáztíz dal volt a füzetemben, amikor följöttem a Zeneakadémiára, '49 őszén. Ez volt Somogy, Tolna, Baranya, és még Zala megyében is volt egy hely, ahol '45-ben az első hallás utáni lejegyzést végeztem, na, ott még csak egy kvintváltós volt, a *Túlsó soron*. A háziasszonyunk a tízhónapos kislányát táncoltatta, vagy ringatta az ölében és énekelt hozzá, olyanokat, amilyeneket ott hallottam először, és hát kértem, hogy ismétlje meg, és azalatt én szépen lekottáztam.

Az érettségi előtt már jó félévvel eldöntöttem, hogy a Zeneakadémiára megyek, és valahogy úgy próbálok szorgolálni, hogy a népzenevel foglalkozzam. Meg hát az akkori fejemmel az egyházi zenét és zenetanár képzőt akartam elvégezni, de hát az egyházzent bezárták. Viszont megnyitották a karvezető szakot, oda rögtön föl is vettek. '50-ben zeneszerzésre felvételiztem, '51 őszén pedig megnyitották a zenetudományi szakot, és azon belül volt egy zenetörténet és egy népzene kutató ágazat. Én a népzene-re jelentkeztem, és föl is vettek. No, akkor kiiratkoztam a karvezetésről, mert hát ilyen állatfaj még nem volt, hogy három szakot vigyen egyszerre. Még Kistétényi Melinda is föl váltotta azt a négy vagy öt tanszakot apránként, pedig ő volt az a nagyon híres valaki, aki cselló, karnagyképző, egyházzene, zongora és zeneszerzés... A tanári kar a szemébe nevetett, hogy: kisasszony, mit akar még? Így is elég volt a két tanszak Sárosinak és nekem is, ugye, egyszerre végeztük. Úgy oldottuk meg, hogy az utolsó évben évisméltést kértünk zeneszerzésből. Így '56 júniusában csak a népzene kutatói diplomát kaptuk meg, igaz, hogy

*Pesovár Ernő és Olsvai Imre – Balatonföldvár, 2002. július 22.
Fotó: Olsvainé Tamás Margit*

az vörös színű volt neki is, meg nekem is [színjeles – G. M.]. És a zeneszerzés eltolódott, mert közbejött a forradalom, így még egy évet kértünk, s '58 októberében kaptuk meg a zeneszerzői diplomát.

Közben, '51-ben Borsai Ilonka elcsábított, hogy a Népművészeti Intézet néprajzi osztályán a népzenei gyűjtéseket és a népzenei anyagnak a terjesztő értékelését végezzük el egy páran. Ez nagyon jó munka volt, mert jobban megismertem a többi dialektust, sőt kezdtem kijárni és Domokos Pál Péterrel, meg Vass Lajos feleségével, Kaposi Edittel, még összesen hatan lehettünk, a múzeum fonográfjával Hajdú-Biharba küldtek bennünket. Aztán már jó párszor a Palócföldre is. Úgyhogy '57-re, azt lehet mondani, hogy minden dialektus személyes élményemmé vált. És ez áll Erdélyre is, mert az erdélyieket, illetve a bukovinai székelyeket Tolna-Baranyában kerestem föl, a moldvai csángókat pedig Baranyában, Szárászon. És ott is több faluból valóknál jártam. Olyanoknál is, akiknél már Domokos Pál Péter volt, vagy olyanoknál, akik akkor kerültek a látókörbe, de mindenesetre személyes élményem is volt, nem csak papíron és hangfelvételtől.

Még egy csángó élményem volt, amikor a Népművészeti Intézetbe Domokos Pál Péter fölhozott Baranyából nagyon jó énekeseket, többek között Demse Dávidnét, azok ott énekeltek. És ki mindenki volt a hallgatóságban? Nemcsak a hallgatók és jelöltek, hanem ott ült tőlem pár méterre Ignác Rózsa és Tamási Áron. Nekem ezek vol-

tak a kiegészítő élményeim a zeneakadémiai tanulmányaim alatt.

Az is nagyon érdekes volt, amikor '51 őszén volt egy ún. zenei plénum, amikor minden '45 után született művet bemutattak a Zeneakadémián. Úgyhogy délelőtt, délután, este meg az Operában is minden azóta született művet, de volt tanácskozás is, ahol Veres Péter majd egy óra hosszat beszélt az ő életének a zenéhez való kapcsolatáról. És ahogy az kibontakozott, hogy a hortobágyi pásztorgyerekek a végén már Bartók Hegedűversenyét hallgatja élvezettel a Zeneakadémián, de közben azért volt egy operett korszaka is, volt egy magyarnóta korszaka is, de olyan szemléletesen tudta összefoglalni, hogy Szabolcsi Bence alig győzte megköszönni neki. És Veres Péter mondta, nem is akkor, hanem ezt már '70-ben a „Röpülj, páva!” verseny alkalmával, hogy a *Kiszáradt a tóbul mind a sár, mind a víz, az a pásztorzoltár.*

Arra szeretnék csak kilyukadni, hogy a Zeneakadémián töltött hét-nyolc esztendő, és a hangversenyek, mellette az operaélmények, a Népművészeti Intézetben az újabb gyűjtő- és terjesztő élmények, találkozások újabb népművészekkel, mélyítette el, színesítette minden irányban, minden dimenzióban kitágította és gazdagította az élményanyagomat, agysejtjeim által befogadott adattömeget és a rendszertani látást.

A variáns-kutatást személy szerint Lajtha indította el bennem, örökké hálás vagyok neki is, mert ebben is úgy

éreztem, hogy megtaláltam a hivatásom egyik összetevőjét, hogy ne csak úgy általában szeressem és ismerjem a népzénet, hanem a variánsképződésen és a rendszertanon keresztül jobban megvilágosodnak a történeti rétegek, a műfajok, a földrajzi jellegzetességek. Hát Lajtha szociális és emberi nagyságára is jellemző, hogy az első órát azzal kezdte, hogy:

– Van itt egy kiemelt ösztöndíj a Zenei Alapnál.

Akkor száz, meg százhusz forint volt, amit egyszerű zeneakadémistaként kaptunk.

– Ötszáz forint, be kell adni kérvényt, illetve munkatervet, hogy melyik témában kívánnak kutatni.

Kezdte Avasi Bélával, Sárosi kérte a hangszerekkel való kutatást.

– Te meg, Imre, te leszel a variánskutató – mondta Lajtha.

– Igenis, Laci bácsi – mondtam én.

Máig talán ez volt lélektanilag is és szakmai szempontból is hasznosítható, vagy legalapvetőbb vetület, mert ez kihat a terjesztésre, a zeneszerzésre, az oktatásra is. Amikor a táborokban, vagy akár a miskolci egyetemen már magasabb szinten, vagy az Eötvös Loránd Tudományegyetemen a néprajz szakon (minden ötödik-hatodik évben kaptam egy féléves néprajzi szemináriumot), de éppen a variánskutatás és annak az eredményei, nekem az alapréteget adták az oktatómunkához is.

A másik tanárom volt Bárdos Lajos, akinél olyan szipi-

porkázó szellemű gondolkodást sajátíthattunk el, hogy aztán a zenéje által a fülhallásnak is az elmélyülésével, tehát az akkordhallás, az ellenponthallás, meg egyáltalán a főbb stílusoknak, mármint a zenei stílusoknak a logikus láncolatát, ahogy Bárdos megvilágította, az teljesen egyedülálló. Na, akkor viszont hadd említsem meg, hogy Lendvai Ernő, akit én már kilencéves korom óta ismerem, mert ő is kaposvári fiú volt, hat évvel idősebb nálam, de hát a gimnáziumban és a zeneiskolában is közös falakat koptattunk, meg még valami,

Lányi Ágoston, Martin György és Sztanó Pál.
MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1977. szeptember

hogy a gimnáziumi miséken Lendvai Ernő és Gyulai Gaál János voltak az orgonisták, tehát ők '43-ban leérettségiztek, én lettem az utóduk '49-ig. Tehát innen már ismertem Ernőt, de amikor megjelent az ő első nagy vitákat kavarázó Bartók-elemző könyve '55-ben, akkor az utolsó zene tudományi tanévben ő heti óraszámában tanította ezt a Bartók-elemzést, az aranymetszés szabályát, és akkor derült ki, hogy hát az idős és középgenerációs zenei élet két táborra oszlott. Így voltak, akik örömmel üdvözölték és elfogadták Lendvait, ez volt Bárdos Lajos, Szervánszky Endre, Járdányi Pál és még egy jó páran. Így a zenetörténetész évfolyamtársaim közül Kroó, Kárpáti és Pernye András teljesen Lendvai-párti lett, Szabolcsi az úgy hívösen elhúzódott, azt mondta, hogy önmagában jó, csak négy dolog nagyon hiányzik belőle: Bartók és az elődök, és persze, Bartók és a kortársak, Bartók és a természet. Már a negyedikre nem is emlékszem.

Főleg egy Szerémi nevű, meg Asztalos, ezek voltak elene. Kodályról nem tudtuk, mert nem mert senki megkérdezni. Helyesebben aztán egyvalaki megkérdezte, egy zeneszerző évfolyamtársam, Hajdú Andris, aki Kodály és Lajtha népzeneóráira is bejárt mint vendég hallgató:

- Olvasta-e a tanár úr Lendvai könyvét? - Mire Kodály elfordult az ablak felé, kinézett a világűrbe, s egy rendkívül drámai csend után:

- Nem olvastam azt a könyvet.

Én már magát a kérdésfeltevést is tapintatlannak éreztem. De ez meg egy olyan kitérő válasz volt. Mikor ezt már úgy '58-59-ben Járdányinak elmondtam, mint korábbi élményt a Zeneakadémiáról, és hát ott volt még Vikár Laci, meg Sárosi, tehát tulajdonképpen hárman beszélgettünk Járdányival. És akkor rám néz Járdányi olyan elhűlve tátog, hogy:

- Ti nem tudtátok, hogy pont Kodály verekedte ki a Zeneműkiadónál a könyv kiadását?

Tehát már kézirat korából ismerte. Persze, hogy akkor nem olvasta a könyvet, mert nem azt kellett olvasnia. Erre mi elszégyelltük magunkat, hogy mit gondolhattunk róla Kodály, hogy mi ezt nem tudjuk. Másrészt Kodály el tudta ismerni, szóval ő nem versenytársat látott Bartókban, hanem harcostársat és szövetségest. És akkor megértettem még egy dolgot. '55 decemberében, a *Zrínyi szó-*

*Paks Katalin, Olsvai Imre és Domokos Mária. (A Magyar Népzene Tára XI-XII. kötetének szerkesztése, 2000-es évek)
Fotó: Rudasné Bajcsay Márta*

zata bemutatóján, két énekkar fuzionált, a rádióénekkar, meg az akadémisták. Mert Vásárhelyi vezényelte mind a kettőt külön, és itt összefogta őket. És amikor én ott fenn álltam már az emelvényen, látom ám a földszinten, úgy a közepe táján, csillogó szemmel Lendvai Ernőt. Még csodálkoztam is, nahát, Bartók-kutató létere mégis eljön egy Kodály-bemutatóra. Aztán rám cáfolt az élet, mert pár évvel később már egy ilyen könyvet adott ki: *Bartók és Kodály harmóniavilága*. Ugyanúgy kimutatta az aranymetszés szabályát, a belőle fakadó hangzatfűzést, úgyhogy megnyugodtam. Tényleg ez csak ilyen mesterkéltnél, talán egy pesti belvárosi vagy nagykörúti kritikusként a műve, amely holnapokban akarja Bartókot az élő Kodállal szembeállítani.

Kodály mint tanár - ezt már korábban Sárosi hozta az Eötvös Kollégiumból, nyilván Szöllősy Andrásról, meg később hallottuk Vargyastól is, hogy egyrészt nagyon szigorú és nagyon szűkszavú ember volt. Megkövetelte, illetve elvárta a tanítványoktól, hogy félszavakból is az egész mondatot megértsék és kövessék. Viszont én megfigyeltem olyan apró kis különbséget, amikor az egész zene tudományi tanszak társaságának szolfézsórárt tart, akkor sokkal zordabb mindnyájunkkal, mint a külön népzene tanszak órán, amikor már csak azokat tanítja, azokkal foglalkozik, akik kifejezetten a néprajzkutatásra adták a fejüket. Aztán a harmadik arca, amikor már teljesen kitérült és barátságos volt, ott háromféle embertípussal érezte az ő szerető, mosolygó, kedves és segítő arcát. Az egyik, amikor bármilyen faluból jöttek hozzá tisztelgő látogatásra magyarországiak, akár erdélyiek; a másik: határon tú-

li magyar értelmiségiek; a harmadik pedig bárhová való, bármilyen rétegbe való kiskorúak, gyermekek. Ez akkor derült ki, amikor volt úgy, hogy Katanics Mária is már akkor a cinkotai tanítóképzőből, a gyakorlóiskolából hozott föl tíz-tizenkét éves gyerekeket órára. De volt, hogy szombat délutánonként összejöttünk Kodályéknál, madrigálokat énekeltünk, Kodály a másik szobában hallgatott minket, de át is ment a szobán, egyszer-kétszer közénk is ült, és ennek az éneklő társaságnak a gyerekei köszöntötték őt a nyolcvannegyedik, az utolsó születésnapján, és akkor el-lágyult, elmosolyodott és látszott, hogy nagyon örül. Tehát azt az arcát is megfigyelhettem, amikor ő nem pedagógiaileg és pszichológiailag szigorú, zord és számonkérő, hanem amikor barátságos, feloldott és együttérző. Kimondottan együttérző, kimutathatóan együttérző, mert hiszen segített ő rajtunk is. Három-négy nevet tudnék mondani, de azt inkább udvariasan elhallgatom, akiknek negyven-ötvenezreket adott még a hatvanas években kölcsön. Helyesebben, kölcsön kértük, de hát ő úgy adta, hogy még a mai napig is tartozom vele. De ha egyszer lesz egy lottónyereményem, akkor a Sárít [Kodály Zoltánné Péczely Sarolta – G. M.] megkérdezem, hogy a kecskeméti intézetnek adjam-e, a köröndi archívumnak, vagy személy szerint neki, vagy osszam meg. De hát ez is egy olyan adósság, ami miatt még sokáig kell élnem, hogy rendezni tudjam, mert három adósság nyomaszt így a szó betű szerinti értelmében. A másik kettő az nem Kodály, az néprajzos, illetve egy vidéki műv. ház, amelyik egy évvel az ottani gyűjtésem után ki akarta adni az anyagot, és mondtam, hogy most még korai a dolog, mert akkor válogatnom kell az előttem járó gyűjtőkéből is. Viszont a kezembe nyomtak egy borítékot. Ugye, hát máig is úgy érzem, hogy ez egy tartozás.

De aztán a tartozás szóba átvitt értelemben beleérttem én a szakmai témákat, amiket könyvbe vagy folyóirat-tanulmányba kell majd öntenem. És érdekes módon, ezekben a hónapokban az izgat, hogy még a pekingi olimpia előtt le tudom-e adni angol nyelven azt a tanulmányt, amelyhez a véletlen segített, mert nem közvetlenül magyar tárgyú, de utánaolvasva, rájöttem, hogy ezt én találtam meg. Az egyik az a Dvořák *Újvilág szimfóniája* II. tételének az alaptémája, amely nem indián téma, hanem egy Appalache-i angol kivándorló közösség dallama. Csak

amikor Vargyas ezeket az európai és Amerikából kiszakadt gyűjteményeket dolgoztatta fel egy kis társasággal, hogy a magyarral való összevetést megkönnyítse, akkor én mondom: hiszen ez a Dvořák-téma mintaadója.

A másik, az talán még izgalmasabb, mert valamelyik nyári szünetemben az akkori feleségem barátnőjének a szüleinél fölfedeztem egy 1892-ben kiadott, tengerésztiszt által írt útleírást, hogy *Vitorlával a Föld körül*. És ott – jó, hát azt már említettem, hogy a földrajz nálam másodszenvedély – persze, hogy beleástam magam. És valamelyik belső lapon ott látok egy kottát. Azt írja ez a Gáspár Ferenc, mert így hívták a tengerészkapitányt, hogy a hongkongi német konzul meghívta őt vacsorára vagy mire, és ott Szucsongból való énekesnők énekelték ezt. Mondjuk, lehet hogy a kottafejeket a német konzul írta le, de a szöveg annyira a magyar helyesírással van, hogy azt Gáspár Ferenc írhatta le, csé-ke-t c-s-sel, a gyé-ke-t g-y-nal és így tovább, hát ezt német nem írhatta. És ott meg ráismertem, hogy Puccini *Turandotjában* szerepel ez a dallam. Úgyhogy ezt a két fölfedezést csak közzé kellett tennem magyar nyelven, a Zenetudományi Dolgozatokban. Hozzáfűztem persze lábjegyzetekben, hogy a Pesten föllelhető német, francia, angol nyelvű lexikonokban, enciklopédiákban ezekről nem esik szó, pedig ott az összes Dvořák és Puccini szócikket végigolvastam, tehát akkor úgy éreztem, hogy mégiscsak az én jogom és kötelességem közölni, még ha nem is kutatómunka révén jutottam hozzá. De most jön a meghökkentő vagy a meglepő élmény, hogy az athéni olimpia záróünnepélyén néztem a televíziót, és amikor odajött a kínai küldöttség, ennek a dalnak a variánsát fújta a zenekar. Úgyhogy ezt most kell közölnöm, mielőtt Pekingben egy olasz, esetleg egy amerikai zene-tudós rájön, és akkor felfedezi a dicsőséget. Ennyi hiúság azért van bennem.

De hát, ezzel is csak érzékeltetni akarom, hogy a fő-témám a magyar népzene és ami hozzá kapcsolódik, de nem zárkozom el az érdekes és jelentős észrevételek elől. Mint ahogy Egyiptomban, '66-ban is figyelgettem, hogy az ottani núbiai pentatónia miben rokon, miben nem, milyen érdekes ritmusok vannak, tele van ereszkedő dallamvonalakkal, viszont a kvintváltást nem vettem észre. És hát azért ott sajátos hangvétellel is párosul, ami azért el-

üt az európaiótól, elüt a kelet-ázsiaitól. Tehát nagyon fontos az előadásnak, a hangszínek és a megszólalásnak a módja. Ott Kairóban kifogtam a kínai proletár kulturális forradalom művészegyüttesének a műsorát. Én voltam az egyetlen európai ott a nagy cirkuszteremben. Körülöttem csak arabok, meg az ott tanuló kínaiak.

Na meg, hát hogy kerültem Kairóba! Nem én akarom minden áron. Kiderült, hogy a két akadémia közt lévő egyezmény értelmében, évente egy magyar mehet minden évben egy évre, és onnan is jöhetnek ide. De mikor már minden művészettörténész, egyéb történész, irodalmár járt Egyiptomban, a '60-as években még mindig volt két hely. Vikár Laci – mint tudományos titkár –, szinte már könyörgött, hogy ne hagyjuk elveszni ezt a helyet. És Kodály úgy vélte, hogy menjenek tőlünk ketten. És akkor Vikár mondta, „az Imre még nem volt külföldön” (helyesebben ilyen távol még nem).

– Hát jó, akkor menjen az Imre. – S Kodály még azt is mondta, hogy menjen Borsai is, mert ő elmehet a nőkhöz gyűjteni. Így aztán kimentünk. Sajnos, aztán Járdányi halála miatt hamarabb jöttem haza, nem volt meg az év. De így is nagyon tanulságos volt.

Borsai Ilonka gyűjtött valóban a nők körében, mert a férfiak nem mehettek oda be. Meg aztán a kopt zenére figyelt fel. Tehát a bennszülött egyiptomi hagyományos keresztényekre. Azt Ilonka állapította meg, igaz, hogy ez már teljesen egyházi zene, tehát kopt zene, de tükrözhet néprajzi és népzenei sajátosságokat is, mert a Kairóban élő összes többi keleti keresztény rítusnak is van gyülekezete és temploma. Tehát vannak melkiták, bizánciak, örmények, aromiták. Végigjárta a templomokat és azt mondta, hogy ugyanazokra a szövegekre más-másfajta dallamok szólnak. Ezt másként nem lehet magyarázni, mint azzal, hogy mindegyik a saját népzenejéből növesztette ki az egyházi zenét, az ókeresztény egyházi zenét.

Tehát így kerültem Egyiptomba és hát, ott elvittek magukkal gyűjteni, azért mondom, hogy elvittek, mert ott azért európai ember, ha csak nem tud olyan folyékonyan arabul, mint az a lengyel fiú akivel voltunk, – két lengyel ösztöndíjas is volt Kairóban –, az ott nem tud szót érteni az egyiptomiakkal. Akkor még nagyon erős Izrael-ellenesség is volt Egyiptomban, és meg voltak győződ-

ve, hogy aki Európából jött, az még ha tud is arabul, de ha nem tud, akkor biztosan izraeli kém. A kairói folklór intézetnek volt egy tízen valahány tagú expedíciója Asszuán környékén, meg Asszuán és Luxor között. Úgyhogy ezekkel láttam az Asszuáni-gátat, jártam Kalapsától Luxorig. Voltam templomokban, sírokban, Tutanhamon sírjában úgy voltam, mint most, ha bemegyek a Néprajzi Múzeumba vagy a Nemzeti Múzeumba. De még vagy négy vagy öt fáraónak néztük meg a sírját lent. A fáraó orvosának volt egy, ahová száznyolcvan lépcsőn kellett lemenni. Ott fölnéztem, és azt hittem, a csillagos ég alatt vagyok, mert festve volt, teljesen sötétkékre, s abban a csillagok festve. És hát a Memnón-kolosszusok mellett mentünk el, és valóban kolosszusok, mert én tanultam középiskolában művészettörténetből, de hát a fénykép az csak magát a két kolosszust mutatja, mellette az embert nem, ezek olyan hat-hétméteres szobrok, hogy az ember csak győz fölnézni. Alexandriában meg a lengyel fiú az ott folyó ásatásokhoz le tudott vinni, mert lengyel régészek folytatták, akkor tártak föl egy amfiteátrumot. Az ottani száraz éghajlat nem koptatja, vagy csak lassabban a feliratokat. Hát azok a görög betűk úgy néztek ki, mintha tegnapelőtt fejezték volna be a festésüket. Én tényleg sokoldalú élményekkel megrakodva jöttem vissza Egyiptomból.

Másik ilyen előre nem sejtett vagy óhajtott tanulmányút volt '76-ban a Német Demokratikus Köztársaság. Ott még azért volt, hogy olcsón lehetett Bach-kottákat kapni. Vagy Weimarban, ahol volt a konferencia, megláttam, hogy Goethe kertjében római múromok vannak. Ő építette, tehát csináltatott romok. Ez az ő rajongásának vagy érdeklődésének a tükré.

'87-ben pedig Kubában voltam tíz napot. Annak meg az az érdekes előzménye, hogy akkor még kellett munkahelyi javaslat a jugoszláv turistaútlevelelhez. Az újvidéki, meg a szegedi televízió nemzetiségi műsort képzelt el. Még Temesvárt is szerették volna bevonni, de a románok nem mentek bele. Az volt, hogy Bácskában szerb-magyar, román (ottani román) és ruszin helyszínenkénti műsor, a magyar oldalon pedig Baja és Szeged környékén magyar, bukovinai székely, moldvai csángó, kétegyházi román és szerb. Na, hol is volt a szerb? Deszken, talán? De hát mindenestre 3-4 nemzetiségi vagy szomszéd nép szerepel

egy meghatározott földrajzi körzeten belül. Na de ahhoz, hogy megkapjam az igazgatói hozzájárulást, hát ahhoz be kellett volna mennem hozzá. A titkárnő bevitte a kérvényemet, és én kihangsúlyoztam, hogy sem pénzt nem kérek az intézettől, sem kiküldetést, az útiköltséget én fogom odáig fizetni, majd aztán kint elrendezik, csak magát a papírt kérem. Aztán jön ki a titkárnő, és azt mondja: – „Hát a Zoli aláírta, de azt kérdezi, hogy nincs-e kedved Kubába menni”. Erre mit tettem, hát ugye? Megadtam a császárnak, ami a császáré.

Akkor, ha nincs rá más jelentkező, miért ne? Akkor megyek én. Így kerültem Kubába. De az is érdekes volt a maga módján.

Elvittek egy néger szekta házi ünnepségére. Mert azt már tudtam Pesovár Ernőtől, aki járt már korábban Kubában, hogy tele van különböző – részben illegális – szektával a négerség. Hát egy olyanba kivittek Havannából, de az illedelmes volt, sem emberevés, sem állatáldozat, inkább ilyen különböző torták, meg csirkesült, ez volt az éthús. Mellette szóltak a dobok, és táncoltak bent a kis templomteremben. A számomra az volt az érdekes, hogy nincs páros tánc, a férfi meg a női táncolók között legalább egy-két méter távolság volt. Tehát külön táncoltak a férfiak, a másik végén a nők. És a legöregebb néger engem kvázi, föl is avatott. Odatáncolt, már látszott, hogy a többiek összeölelkeznek, és egymás hátát verik ritmusra. Az öreg néger engem is bevett, úgy hogy én most tulajdonképpen a kubai Szent Lázár rendnek vagyok a tiszteletbeli örököse. Hát ott aztán sikerült a magnetofonnal úgy dolgoznom, hogy számtalanszor kilengett a hangerő, mert a templomterem – én inkább kápolnának mondanám –, annyira verte vissza a hangokat, hogy nem tudtam a leghalábbra állítani. De az tiszta afrikai zene és tánc.

Volt ugyan ott egy igazi kubai kreol kutató, akihez elvittek beszélgetésre. De kiderült, hogy inkább az kíváncsi rá, mint én őrá. Illetve, nem ő kezdte a kérdezősködést, hanem kijelentette, hogy „hallgatom”. Hát én erre elkezdtem Bartókkal, Kodállal, a népzene fölfedezésével és je-

*Olsvai Imre, Csepinszky Mária és Csíkvár József
Dudatábor, Szenna (Somogy m.), 2008. július. Fotó: Csíkvár Tamás*

lentőségével. Na, akkor aztán lassan fölengedett. Láttam rajta, hogy ő valamin meg van sértve. Mert valamennyire mellőzve van. De hát ugyanakkor már kezdték kiadni az afrikai, angolai gyűjtését. De mégis!

Na, és hát hallgattam bent a havannai központi folklórintézetben elég csomó felvételt. És ott tapasztaltam még, ami megint egy más vetülete az életnek, hogy a kubai sörbe vagy kinint tesznek, vagy én nem tudom, hogyan csinálják, de nem hogy elálmósít, hanem földob. És, hogy ott vizet inni, az olyan előkelő és ritka ünnepélyes pillanat, mint nálunk mondjuk, a kávéivás. Úgy látszik, mert ez egy tengerparti város.

Hogy őszinte legyek, az esett jól a szememnek Kubában, hogy egyáltalán nem voltak azok az arckép-plakátok, vagy transzparens feliratok, amik pedig Romániában, '68 előtt pedig Csehszlovákiában, aztán '56-57 előtt Magyarországon, nem kellett állandóan gyomorémelyt kapnom, hogy kikkel nézek szembe, mert nem volt ilyen.

A dallamok jellegzetességében a ritmusbeli különbségeket tapasztaltam, az előéneklés, az apró dallamfordulatokat. A ritmusok különböztek az egyiptomiakétól is, a balkániaktól még inkább. És érdekes az is, ahogy a dzsessz is csak páros ütemeket ismer, de azon belül szinkópával, a csúsztatásokkal, meg előlegezésekkel csinál olyan eleven és feszült, állandóan lüktető hangulatot, amit ezek a négerrek is átvettek.

Visszatérve az utazásokra, Nyugat-Németországban még a mai napig sem voltam. Kelet-Berlinben majdnem beleszaladtam a vasfüggönybe. Nem tudom már miért,

kíváncsiságból-e, elmentem, hogy körülnézzek egy kicsit a városban. Leszálltam – nem a villamosról, hanem van ez a magasvasút, arról. És egyre kopottabb, szürkébb és sötétebb ez az utca. Pedig nem volt nagyon sötét, mert olyan hat-hét óra körül volt. Egyszer csak egy téglafal, rajta egy jó méteres táblával: Német Demokratikus Államhátár. Hú, de jó, hogy nem buktam bele, mert ha itt elkapnak, akkor belekerülök a gyanúsításba. Gyorsan vissza!

Egyszer hamburgi és bristoli televíziósokat vittem dunántúli útjaikon Magyarországon mint szakértő. A bristoliak kimondottan Bartókról készítettek filmet. Aztán vittem őket Felsőiregre, és azzal kapcsolatban Karádra. A rendezőjük mondta, hogy ő hegedűvel foglalkozik, na mondom, akkor viszem őket olyan helyre, hegedűsök-höz, ahol Bartók még nem járt. Így került sor László Lászlóra, az idetelepült bukovinai székely prímásra. Ja, igen, meg azért a madocsai zenekarra is.

Tanításaim? Hát, a Voigt Vili [az *ELTE Néprajzi Tanszék vezetője* – G. M.], minden négy-öt évben szemináriumot hirdetett meg a néprajz szakosoknak. Nem mindenkinek, csak akik azt az évfolyamot kifogták. Ott is nagyon jól éreztem magam, mert láttam a szemekből és éreztem a levegőből, hogy szívesen hallgatják a népzene is. Valahogy rám is hat, hogyha látom. Aztán a miskolci bölcsészegyetemen hat vagy hét tanéven keresztül a népzenei tanszéken. Folyamatosan három-négy évig ugyanazt a társaságot, és mindig újabbak is kapcsolódtak be. De a végén már csak egy növendék maradt, mert Nyíregyháza – nem azt mondom, hogy átcsábította –, de ott adtak olyan végzettséget, amivel el lehet helyezkedni. A miskolci egyetemnek a fő sérelme, hogy nincsenek akkreditálva, mert magánegyetem, és ezért a növendék, ahogy tud, úgy helyezkedik el. Ezután következett a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola ének-zene-népzene tanszak. Most már én is lassan megvénülök, de közben jó utánpótlás nőtt fel.

A tanításaim másik ága, mondjuk, az első és egy kicsit romantikus is, hogy az érettségi utáni nyári szünetben a gimnáziumi énektanárom kérdezte, hogy nem volna-e kedvem az ápolónőképző iskolában énekórákat tartani. Nem kell nagyon módszeresen, nem szolfézsórák lesznek, hanem csak énekeltessem őket. Még azt is megsúgta, hogy az igazgatónő meg bárónő. Jó, mondom, hát belevágok. És

azok meg lelkesen énekeltek népdalokat is, egy vagy két cseremiszt dalt is, meg egy kánont is valahogy megtanítottam. És erre ők, vagy éppen az igazgatónő, meghívtak az általános szakmai vizsgájukra is, ahol nemcsak ápolónői ismeretekből vizsgáztak, hanem már volt egy szemináriumi előadó, aki biológiát kérdezett tőlük, és abból is felelniük kellett. Egyszer, évek után egyikőjükkel, Pesten a villamosmegállóban találkoztam, de megindult a villamos, ki-integettem, s láttam, hogy visszaemlékszik rám. De hát az a nemzedék is ma már nyugdíjas és erősen nagymamakorú lehet.

Na most, aztán a Népművelési Intézet, amikor meghirdette '52-ben a Somogy megye táncmonográfiáját, zenei oldalról Vikár Laci, Vargyas Lajos meg én vettünk benne részt. Ott barátkoztam össze egy voltaképpen somogyi fiúval, aki egyrészt a csurgói gimnáziumban végzett, másrészt egy évvel fiatalabb volt nálam. Pesten ismerkedtünk meg. Ő volt Csíkvár Jóska, a Színművészetin a néptánc koreográfiát végezte. És hát nemcsak a szüleitől, nagyszüleitől gyűjtöttem, hanem a lakodalmában is ott voltam, a templomban orgonáltam, aztán pedig ott figyeltem az éneklőket. A Jóska lediplomázott '56 tavaszán, Somogy megyéhez került a művelődési osztályra, és már '57 nyarán a Balaton partján nagy, vagy háromféle népművelési tanfolyamot szervezett, két hétig tartottak, egymás mellett, különböző épületekben, karnagyképzős, koreográfusos és még kettő. A néptáncosoknak tartottam azért népzeneismeretet is, meg elmentünk a szomszéd faluba is gyűjteni. Ebből nőtt aztán ki, hogy amikor már voltak nyaranta a különböző folklórfesztiválok, akkor oda kezdtek meghívni zsűrizni.

Amellett, hogy két- három tanuló a falujában megfogadta a tanácsomat és elkezdett helyben gyűjteni vagy körülnézni, akkor megírta, hogy mehetek, mert talált valakit. Így találtam arra a ragyogó kanászra, a Csirke bácsira [Csirke István (1896, *Somogyaszaló-Pödörpuszta*)], aki stílusban a legjobbak között van országos viszonylatban.

Sok feladatom van még, remélem, egészségi állapotom megengedi, hogy mindet befejezzem, és ezzel letérlesszem „adósságaimat”.

Nagy tisztelettel lejegyezte:

dr. Gerzánics Magdolna (ZeneSzó 2011/2)

Ifjú Bartók Béla és Olsvai Imre beszélget Tamás Ferencsel, akinek családtagjaitól gyűjtött Bartók Béla 1907-ben Felső-Iregthen. Iregszemcse (Tolna m.), 1981. – Fotó: Czákó Sándor (Decs)

Olsvai Imre Mihálovics József zenekarával – Bátmonostor (Bács-Kiskun m.), 1979. Fotó: Manno Andrea

5 999548 111840

20197

FOLKMAĞAZIN

Ára: 1200 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap